

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

გიორგი გაბრიელიძე

ცხინვალის რეგიონიდან დევნილი მოსახლეობის სოციალურ–
ეკონომიკური მდგომარეობა (წეროვანის და კოდას დასახლებების
მაგალითი)

საზოგადოებრივი გეოგრაფია

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია საზოგადოებრივი გეოგრაფიის
მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ნაშრომის ხელმძღვანელი: გიორგი გოგსაძე

პროფესორი

თბილისი, 2017

ანოტაცია

იძულებით გადაადგილებული პირები, საქართველოში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოწყვლადი ჯგუფია, რომელიც სახელმწიფოს მაღალი ინტერესის საგანს წარმოადგენს. 90-იან წლებში განვითარებული პოლიტიკური მოვლენების შედეგად, ქვეყანაში გაჩნდა დევნილთა პირველი ნაკადი, ხოლო 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ იძულებით გადაადგილებულ პირთა რაოდენობამ იმატა და შესაბამისად მათი პრობლემების დაკმაყოფილებისათვის საჭირო ძალისხმევაც გაიზარდა.

ჩემი ნაშრომის მიზანია, იძულებით გადაადგილებულ პირთა უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლა წეროვანის და კოდას დასახლებების მაგალითზე. მათი შედარების საფუძველზე შევეცდებით გამოვავლინოთ ის გეოგრაფიული ფაქტორები, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ დევნილთა ყოფაზე.

მოცემული ნაშრომის კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, აუცილებელია, განვიხილოთ სახელმწიფოსა და საერთაშორისო თუ არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრიდან გატარებული ღონისძიებების ეფექტურობა იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მიმართ.

აღნიშნული ნაშრომის კვლევის ერთ-ერთი მიმართულება იყო დაგვედგინა, რამდენად არის ინფორმირებული მოსახლეობა სოციალ-ეკონომიკური პროგრამებისა და მათი განხორციელების მექანიზმების შესახებ, რა შესაბამის პროგრამებს ახორციელებს ადგილობრივი თუ ცენტრალური ხელისუფლება, რამდენადაა ჩართული მოსახლეობა ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხებზე გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესში.

მიზნის მისაღწევად საჭირო გახდა შემდეგი საკითხების შესწავლა: ა) დევნილებთან მიმართებაში არსებული თეორიულ წყაროების, ეროვნული და საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტების და ანგარიშების მიმოხილვა; ბ) შესაბამისი სტატისტიკური მასალის, რომელიც ხელმისაწვდომია სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციათა ანგარიშებში, მოძიება და განზოგადება. გ) ფოკუს-ჯგუფების ორგანიზება კოდასა და წეროვანში მცხოვრებ დევნილების მონაწილეობით, სიღრმისეული ინტერვიუს ჩატარება საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან

იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების წამომადგენლებთან, კერძოდ ქუთაისის მუნიციპალიტეტის გამგეობის რწმუნებულებთან.

ნაშრომში მოცემულია კოდასა და წეროვანში მცხოვრებ დევნილების სოციალურ-ეკონომიკური და სამართლებრივი მდგომარეობის ანალიზი. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო იმ განსხვავებების გამოვლენას, რაც არსებობს ზემოთ აღნიშნული ორი თემის მოსახლეობის ყოფასა და საქმიანობაში.

Annotation

Internally displaced persons are one of the most vulnerable groups in Georgia, which is the subject of high interest of the state. As a result of political developments in the 1990s, the first flow of IDPs appeared in the country and the number of internally displaced persons after the August war 2008 has increased and consequently the effort to meet their problems have been increased.

The purpose of my work is to study the most important social and economical situation of IDPs on the example of Tserovani and Koda settlements. On the basis of their comparison I will try to identify the geographical factors, which has influence on the lives of IDPs.

Depending on the research of this paper, it is necessary to review the effectiveness of the measures taken by the state and international or non-governmental organizations towards the socioeconomic problems of internally displaced persons.

One of the directions of this thesis is to determine how the population is informed about the socio-economic programs and their implementation mechanisms, what appropriate programs are implemented by the local or central government, how much the population is involved in the decision-making process on local issues.

For achieving the goals it was required to study the following issues: a) Review of the theoretical sources, national and international legal documents and reports on IDPs; b) Relevant statistical material available in the reports of governmental and non-governmental organizations, finding and generalization; c) Organize focus groups with participation of IDPs living in Koda and Tserovani, conducting in-depth interview with the representatives of the Ministry of Internally Displaced Persons from the Occupied Territories of Georgia and the Ministry of Refugees and Local Self-Government Authorities, in particular Kurta Municipality Gangeoba Representative.

The paper provides analysis of the socio-economic and legal situation of IDPs living in Koda and Tserovani. Particular attention was paid to identifying the differences that existed in the lives and activities of the population of abovementioned two communities.

სარჩევი

შესავალი.....	6
თავი I. საქართველოში იძულებით გადაადგილებულ პირთა (დევნილთა) უფლებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის უმნიშვნელოვანესი ასპექტები.....	11
თავი II. დევნილთა მდგომარეობის სოციალურ-გეოგრაფიული თავისებურებები (წეროვანისა და კოდას შედარებითი ანალიზი).	28
2.1 კოდასა და წეროვანის დევნილთა დასახლებებში ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევა - მეთოდის ზოგადი აღწერა.	28
2.2 კოდასა და წეროვანში ჩასახლებული დევნილების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა (სიღრმისეული ინტერვიუ და ფოკუს-ჯგუფი).....	30
2.3 კოდასა და წეროვანის დევნილთა დასახლების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა - შედარებითი ანალიზი.....	45
დასკვნა.....	49
გამოყენებული ლიტერატურა:.....	53
დანართი	55

შესავალი

XX საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოში ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ მძიმე სოციალურ-პოლიტიკური პროცესები წარმოიშვა, რაც გამოვლინდა შეიარაღებული კონფლიქტებით აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკასა და ცხინვალის რეგიონში. კონფლიქტურ რეგიონებში სეპარატისტულმა ძალებმა რუსეთის მხარდაჭერით მოახერხეს პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვება. ცხინვალსა და აფხაზეთში მცხოვრები მოსახლეობა იძულებული გახდა დაეტოვებინა საკუთარი საცხოვრებელი ადგილი, რის შედეგადაც ქვეყნის ტერიტორიაზე იძულებით გადაადგილებულ პირთა პირველი დასახლებები გაჩნდა. დაპირისპირებები თავდაპირველად დაიწყო ცხინვალის (მაშინდელი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი) ტერიტორიაზე, ხოლო შემდეგ აფხაზეთში. 1992 წელს ხელი მოეწერა ცეცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულებებს. მას შემდეგ ორივე ტერიტორია დიდ წილად საქართველოს კონტროლისგარეთ რჩება. 1990-იან წლებში მომხდარი კონფლიქტების შედეგად დევნილთა რაოდენობამ 236 000 პირი შეადგინა.¹ 2008 წლის აგვისტოს თვეში რუსეთ-საქართველოს შორის ცხინვალის რეგიონის ტერიტორიაზე თავი იჩინა ახალმა შეიარაღებულმა კონფლიქტმა, რასაც მოჰყვა ქვეყანაში ოკუპირებული ტერიტორიების გაზრდა და დევნილთა ახალი ნაკადის წარმოქმნა, რომელთა რაოდენობამ შეადგინა 17 000 (საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს ოფიციალური სტატისტიკა).² კონფლიქტების შედეგად, იძულებით გადაადგილებულ პირთა დასახლებები საქართველოს ყველა რეგიონში გაჩნდა, სადაც დღემდე მრავალი პრობლემაა.

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს შეიარაღებული კონფლიქტის შემდეგ ცხინვალის რეგიონიდან დევნილ მოსახლეობასთან მიმართებაში ბევრი კვლევა ჩატარდა, მაგრამ მათი დასახლებების სოციალურ-გეოგრაფიული გარემოს შესწავლა არ

¹ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს ოფიციალურის სტატისტიკა. იხ. დანართი 1;

² დევნილთა ოფიციალური სტატისტიკა. იხ. წყარო <http://www.mra.gov.ge/geo/static/55>;

განხორციელებულა, ამიტომ გადავწყვიტე ჩემს ნაშრომში აღნიშნული პრობლემა მეცნიერული კუთხით შემესწავლა და გამეანალიზებინა.

ჩემი ნაშრომის მიზანია, ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლა წეროვანის და კოდას დასახლებების მაგალითზე. ორი დასახლების შედარების საფუძველზე შევეცდები გამოვავლინო ის სოციალურ, ეკონომიკურ, გეოგრაფიული ფაქტორები, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ დევნილთა ყოფაზე.

მიზნის მისაღწევად საჭირო გახდა რამდენიმე ამოცანის გადაჭრა: ა) გავეცანი დევნილებთან მიმართებაში არსებულ თეორიულ წყაროებს, ეროვნულ და საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტებს ბ) აქტიურად ვიხილავდი ეროვნულ, საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციების ანგარიშებს. გ) მოვიძიე არსებული სტატისტიკური მასალა, რომელიც ხელმისაწვდომია სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციათა ანგარიშებში. დ) ჩავატარე ფოკუს-ჯგუფები კოდასა და წეროვანში მცხოვრებ დევნილებთან, ხოლო სიღრმისეული ინტერვიუ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს წამომადგენლებთან და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოსთან, კერძოდ ქურთის მუნიციპალიტეტის გამგეობის რწმუნებულებთან.

ნაშრომის თეორიულ ჩარჩოს წარმოადგენს 1. საქართველოს კანონი „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა-დევნილთა შესახებ“, რომლის რეგულირების სფეროს წარმოადგენს დევნილის სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა, პირისათვის დევნილის სტატუსის მინიჭების, შეწყვეტის, ჩამორთმევისა და აღდგენის საფუძველებსა და წესს, დევნილის სამართლებრივ, ეკონომიკურ და სოციალურ გარანტიებს, მის უფლებებსა და მოვალეობებს ³ . 2. საქართველოს სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიში - „იძულებით გადაადგილებულ პირთა -დევნილთა უფლებრივი მდომარეობა საქართველოში“, სადაც

³საკანონმდებლო მაცნე. 06.02.2014წ. საქართველოს კანონი ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა – დევნილთა შესახებ. იხ წყარო <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2244506>;

საუბარია დევნილთა სოციალური მდგომარეობის და მათი განსახლების შესახებ. ანგარიშში მოცემულია რეკომენდაციები დევნილებში ინფორმირებულობის გაზრდის შესახებ⁴. 3. საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს 2016 წლის ანგარიში, სადაც განხილულია სამინისტროს სტრატეგიები დევნილთა დასახლებებში სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ⁵. 4. ევროკავშირის გრანტის ფარგლებში ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების ანგარიშები, სადაც საუბარია დევნილთა დემოგრაფიულ მდგომარეობაზე, პოლიტიკურ აქტივობაზე და საზოგადოებაში ინტეგრაციაზე. 5. გაეროს 2009 წლის №1866 რეზოლუცია, რომელიც მოუწოდებს 2008 წლის აგვისტოს კონფლიქტში ჩართულ მხარეებს ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმების შესრულებას და კონფლიქტურ რეგიონში მშვიდობის დამყარებას. რეზოლუციის მე-3 მუხლში ხაზგასმულია კონფლიქტში ჩართული მხარეების მიერ მოსახლეობის მიმართ დისკრიმინაციული ქმედებების განხორციელების აკრძალვა, კონფლიქტის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა უფლებების , გამოხატვის თავისუფლების და საკუთრების დაცვა⁶. 6. საქართველოში გაეროს უმაღლესი კომისრის საქმიანობის პრიორიტეტული სფეროები, რომელშიც ყურადღება ეთმობა დევნილთა ინტეგრაციას და დევნილებთან მიმართებაში ეროვნული კანონმდებლობის საერთაშორისო აქტებთან ჰარმონიზაციას.

ნაშრომში გამოყენებული სტატისტიკური მასალა ეფუძნება საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს მიერ მოწოდებულ ოფიციალურ მონაცემებს, რომლის მიხედვითაც 2008 წლის აგვისტოს ომიდან დღემდე დევნილთა რაოდენობა შეადგენს 26536 პირს, მათგან 27% 18 წელს ქვემოთაა, ხოლო მოსახლეობის 13% სოციალურად გაჭირვებულია. (იხ. დანართი 1). ცხინვალის რეგიონიდან დევნილი მოსახლეობის დასახლებები უმეტესად აღმოსავლეთ საქართველოში შიდა ქართლში, მცხეთა-

⁴საქართველოს სახალხო დამცველის 2015 წლის ანგარიში. იხ. წყარო <http://www.ombudsman.ge/uploads/other/3/3373.pdf>;

⁵საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს 2016 წლის ანგარიში <http://mra.gov.ge/res/docs/2017041019081859539.pdf>;

⁶გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის №1866 რეზოლუცია [http://eng.expertclub.ge/_Expertclub/pdf/UN/Resolution%201866%20\(2009\).pdf](http://eng.expertclub.ge/_Expertclub/pdf/UN/Resolution%201866%20(2009).pdf);

მთიანეთსა და ქვემო ქართლში გვხვდება, აქედან ჩვენი კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე წარმოვადგინეთ წეროვანის (490 ოჯახი), და კოდას (146 ოჯახი)-სტატისტიკური მონაცემები. უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე დასახლება დევნილთა რაოდენობით აღმოსავლეთ საქართველოში სხვა დასახლებებს აღემატება. (იხ. დანართი 2).

კვლევის საგანია წეროვანის და კოდას დასახლებებში მყოფი დევნილთა სოციალ-ეკონომიკური მახასიათებლების შესწავლა. კვლევის მიზნიდან გამომდინარე ორივე დასახლებაში ჩავატარეთ ფოკუს-ჯგუფები, ხოლო სახელმწიფო დაწესებულებებში სიღრმისეული ინტერვიუ. კვლევის ინსტრუმენტად გამოვიყენეთ „სადისკუსიო გეგმა“ (იხ. დანართი 3). შერჩევა ფოკუს-ჯგუფებისათვის განვახორციელეთ „თოვლის გუნდის“ მეთოდის გამოყენებით წინასწარ განსაზღვრული სოციალურ-დემოგრაფიული მონაცემებით. სიღრმისეული ინტერვიუ ჩატარდა წეროვანისა და კოდას დასახლებების რწმუნებულებთან, ასევე საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს წარმომადგენლებთან.

ნაშრომის ძირითად მიგნებას წარმოადგენს ის, რომ განსახილველი ორივე დასახლების დევნილებისთვის საქმიანობის და ყოფის სამართლებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური მხარეები დაახლოებით ერთნაირია. თუმცა, არსებობს განსხვავებებიც, რაც განპირობებულია აღნიშნული დასახლებების სატრანსპორტო-გეოგრაფიული მდებარეობით და კულტურული ლანდშაფტით. კოდას დასახლება მდებარეობს თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტში, სადაც დევნილებს უხდებათ ადგილობრივ მოსახლეობასთან ყოველდღიური ურთიერთობა და ხშირ შემთხვევაში საერთო საკითხების ერთობლივად მოგვარება. წეროვანის დასახლება, ერთი მხრივ ახლოს არის თბილისთან, რაც მის მაცხოვრებლებს დასაქმების უკეთეს შესაძლებლობებს უქმნის, მაგრამ, მეორე მხრივ, ის იზოლირებულია, რის გამოც დევნილი მოსახლეობისთვის რთულდება ყოფითი და სოციალურ-ეკონომიკური კომუნიკაციის დამყარება სხვა დასახლებების მოსახლეობასთან. საბოლოო ჯამში, ეს ხელს უშლის წეროვანის თემის დევნილთა ინტეგრაციას საზოგადოებაში.

ამრიგად, არსებობს მნიშვნელოვანი კითხვები, რომელსაც უნდა გაეცეს პასუხი: როგორ ხორციელდება სოციალური-ეკონომიკური სფეროს პოლიტიკა სახელმწიფოს მხრიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ, რამდენად სისტემურ ხასიათს ატარებს ის, რა გამოწვევების წინაშე დგას ადგილობრივი მთავრობა თუ სამოქალაქო სექტორი, როგორია სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამების მიზნობრივი კატეგორიების მიერ პროგრამების ეფექტურობის, ხარისხისა და მიწოდებისადმი დამოკიდებულება და კმაყოფილება, რა დამატებითი საჭიროებები არსებობს ბენეფიციარებისათვის, რომელიც ჯერ არ არის დაკმაყოფილებული არცერთი სახელმწიფო ან ადგილობრივი სოციალური პროგრამების ფარგლებში.

თავი I. საქართველოში იძულებით გადაადგილებულ პირთა (დევნილთა) უფლებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის უმნიშვნელოვანესი ასპექტები

საქართველოში შეიარაღებული კონფლიქტების შემდეგ, სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი გამოწვევა იყო იძულებით გადაადგილებულ პირთა სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა, მათი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება და საზოგადოებაში სრულფასოვანი ინტეგრაცია.

ამ გამოწვევებთან მიმართებაში ჩატარდა მრავალი საერთაშორისო კვლევა და მომზადდა რეკომენდაციები, მათ შორის მნიშვნელოვანია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (გაერო) მიერ ჩატარებული კვლევა,⁷ რომლის საფუძველზეც მომზადდა 2009 წლის ანგარიში,⁸ სადაც წარმოდგენილი და გაანალიზებულია ის გამოწვევები, რომლიც 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებს ეხება. ნაშრომს დიდი გავლენა ჰქონდა სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავების პროცესში.

უპირველესყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფოს პოლიტიკური ნება მიმართული იყო დევნილთა საჭიროებების და მათი პრიორიტეტულობის განსაზღვრისკენ, თუმცა არსებობდა გარკვეული სირთულეები:

- ყოვლისმომცველი და კვალიფიციური სტრატეგიული გეგმის საჭიროება;
- შემუშავებული სტრატეგიული გეგმის ეფექტური იმპლემენტაცია, რაც გულისხმობდა ვალდებულების და პასუხისმგებლობის ეფექტურ განაწილებას სხვადასხვა სახელმწიფო და არასამთავრობო სექტორებს შორის;
- პრობლემის ეფექტური მოგვარების გზების დასახვა, რაც დაკავშირებული იყო სიტუაციის შეფასებისას სანდო და რეპრეზენტატული მონაცემების შეგროვებასთან;

⁷ <http://www.unhcr.org/protection/convention/4ad827b12/idp-livelihoods-assessment-february-2009.html?query=statistic%20in%20Georgia>

⁸ UNHCR Global Report 2009.PP 263-267. იხ წყარო <http://www.unhcr.org/4c08f22f9.pdf#zoom=95>

- მიღებული მონაცემების გაზიარება პრობლემის მოგვარებაში ჩართულ სხვადასხვა მხარესთან;
- ეფექტური კომუნიკაციური სტრატეგიის შემუშავება, რომლის მიზანია საზოგადოების შეგნების ამაღლება პრობლემების მოგვარების პროცესში მათი ჩართულობის და დევნილი მოსახლეობის მიმართ დისკრიმინაციული მოპყრობის წინააღმდეგ;
- სიღრმისეული გამოკვლევის ჩატარება დევნილ მოსახლეობასთან, რომლის მიზანია განისაზღვროს მათი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა და საზოგადოებაში ინტეგრაციის საკითხი;

ნაშრომში წარმოდგენილია ძირითადი მიგნებები:

- 2008 წელს დევნილებთან მიმართებაში არსებული სახელმწიფო პოლიტიკა იყო არაეფექტური, მოვალეობები და პასუხისმგებლობები ბუნდოვნად იყო განაწილებული, რომელიც ხელს უშლიდა სტრატეგიული ხედვის ნათლად ჩამოყალიბებას;
- დევნილები ისევ ცხოვრობენ კომპაქტურ დასახლებებში, რის გამოც ისინი სოციალურად უფრო მოწყვლად ჯგუფებს განეკუთვნება, ვიდრე დანარჩენი მოსახლეობა;
- „დევნილთა ახალი დასახლებები“ მდებარეობს ეკონომიკურად განუვითარებელ სასოფლო ადგილებში, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს მოსახლეობის სოციალ-ეკონომიკურ მდგომარეობას;
- ამჟამინდელი მდომარეობით ნაკლები შესაძლებლობაა, ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებული პირები დაუბრუნდნენ საკუთარ სახლებს, ამიტომ სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს მათი სოციალური პრობლემების მოგვარება გრძელვადიან სტრატეგიაში, რაც პირველ რიგში დევნილთა საცხოვრებელი გარემოს გაუმჯობესებას გულისხმობს.
- გრძელვადიან სტრატეგიაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ბავშვებს, მოზარდებს, სპეციალური საჭიროების მქონე ადამიანებს და მოხუცებს, რომელთაც უნდა ჰქონდეს შესაბამისი საცხოვრებელი და სოციალური გარემო.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 2009 წლის საერთაშორისო ანგარიშში საუბარია 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ. ანგარიშში საუბარია საქართველოს სახელმწიფოს და გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისრის კავკასიის ოფისის მიერ გატარებულ ღონისძიებებზე, რაც დადებითად აისახა დევნილ მოსახლეობაზე.

სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი მიღწევები:

- ❖ სახელმწიფომ 20 000-ზე მეტი იძულებით გადაადგილებული პირის ინტეგრაციის მიზნით გასცა ფულადი კომპენსაცია და უზრუნველყო საცხოვრებელი პირობებით საქართველოს სხვადასხვა დასახლებებში, რომელიც არ შექმნილა სპეციალურად დევნილებისათვის.
- ❖ გაეროს მხარდაჭერით სახელმწიფომ შეიმუშავა 3 წლიანი სამოქმედო გეგმა, რომელიც მიზნად ისახავს 246 000 -ზე მეტი დევნილისათვის საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესებას.
- ❖ მომზადდა მნიშვნელოვანი სტრატეგიული დოკუმენტი, რომელიც ხელს შეუწყობს დევნილთა სამართლებრივი უფლებების დაცვას.
- ❖ გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატის მხარდაჭერით სახელმწიფო დევნილთა დასახლებებში აფუძნებს გაერთიანებებს, რომლის მიზანია ხელი შეუწყოს ახალგაზრდების ინტეგრაციას საზოგადოებაში.

გაერო იმედოვნებს, რომ მათი მხარდაჭერით განხორციელებულ პროექტებს დადებითი გავლენა ექნებათ დევნილი მოსახლეობისათვის შედგომ წლებში.

სახელმწიფოს მხრიდან დროთა განმავლობაში ხდებოდა სამართლებრივი დოკუმენტების დახვეწა და მორგება იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ.

იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ 2014 წლის 1 მარტამდე მოქმედებდა კანონი, რომლის მიხედვითაც „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიიდან იძულებით გადაადგილებულ პირად – დევნილად (შემდგომ – დევნილი) ჩაითვლება საქართველოს მოქალაქე ან საქართველოში სტატუსის მქონე მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელიც იძულებული გახდა დაეტოვებინა თავისი მუდმივი საცხოვრებელი

ადგილი იმ მიზეზით, რომ საფრთხე შეექმნა მის ან მასთან მცხოვრები ოჯახის წევრის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან თავისუფლებას უცხო ქვეყნის მიერ ტერიტორიის ოკუპაციის, აგრესიისა და ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევის გამო, ან ამ კანონის მე-2 მუხლის მე-11 პუნქტით გათვალისწინებულ შემთხვევაში“.⁹

ახალი კანონის ძალაში შესვლით შეიცვალა მრავალი მიდგომა, რომელიც სახელმწიფოს დევნილთა მიმართ წლების განმავლობაში ჰქონდა. მათ შორის უმთავრესია იძულებით გადაადგილებული პირის - დევნილის განმარტება, რომელიც აღარ არის შეზღუდული ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებით. აღსანიშნავია, რომ კანონის ძალაში შესვლამდე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა - დევნილთა“ შესახებ საქართველოს კანონის პირველი მუხლის (დევნილის ცნება) პირველი პუნქტის სიტყვები - „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან“, საქართველოს კონსტიტუციის მე-14 მუხლთან (ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა) მიმართებით¹⁰. დევნილის განმარტების მოქმედი კანონის ფორმულირებით, იძულებით გადაადგილებული პირის, დევნილის სტატუსის მიღება შეუძლია არა მხოლოდ ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირს, არამედ პირსაც, რომელიც იძულებით გადაადგილდა ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევის გამო. „იძულებით გადაადგილებულ პირად-დევნილად ითვლება საქართველოს მოქალაქე ან საქართველოში სტატუსის მქონე მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელიც იძულებული გახდა დაეტოვებინა მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი იმ მიზეზით, რომ უცხო ქვეყნის მიერ ტერიტორიის ოკუპაციის, აგრესიის, შეიარაღებული კონფლიქტის, საყოველთაო ძალადობის ან/და ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევის გამო

⁹ ძალადაკარგულია-საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 11 ივნისის გადაწყვეტილება № 1 / 3 / 534,14 .0 6 .201 3 წ.

¹⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 11 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე- „მოქალაქე ტრისტან მამაგულაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

საფრთხე შეექმნა მის ან მისი ოჯახის წევრის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან თავისუფლებას ან/და ზემოაღნიშნული მიზეზის გათვალისწინებით შეუძლებელია მისი მუდმივ საცხოვრებელ ადგილზე დაბრუნება“¹¹ .

ჩემი აზრით, სტატუსზე მორგებული მიდგომა, რომელიც დღეს სახელმწიფოს გააჩნია, ვერ უზრუნველყოფს ყველაზე მძიმე სოციალურ მდგომარებაში მყოფი დევნილების პირობების გაუმჯობესებას. საჭიროებებზე მორგებულ მიდგომაზე გადასვლის პროცესი საკმაოდ ხანგრძლივი და რისკების შემცველი იქნება, ამიტომ აუცილებელია სახელმწიფომ დროულად დაიწყოს ამ საკითხზე მუშაობა და უზრუნველყოს ამ პროცესში, როგორც არასამთავრობო სექტორის, ასევე დევნილთა ჩართულობა.

გარდა აღნიშნული სიახლისა, ახალი კანონით გაუქმდა კომპაქტური და კერძო ჩასახლებების ცნებები, რაც წლების განმავლობაში იყო დევნილთა ორი კატეგორიის მიმართ უთანასწორო დამოკიდებულების გამომწვევი. კანონმდებლობით ასევე განისაზღვრა დევნილთა ინტეგრაციის და გამოსახლებისგან დაცვის ვალდებულებები.

2014 წელს საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტრომ შეიმუშავა 2015-2016 წლების სამოქმედო გეგმა.

სამოქმედო გეგმა 3 ძირითად ნაწილად არის დაყოფილი: ა) დევნილთა საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება, ალტერნატიული გრძელვადიანი განსახლების პროგრამებით უზრუნველყოფის გზით; ბ) დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესება; გ) დევნილთა ინფორმირებულობის გაზრდა. თითოეული ამოცანის მისაღწევად სამოქმედო გეგმაში სხვადასხვა ღონისძიებებია გაწერილი, რომელთა ნაწილი სიახლეა დევნილთა სფეროში და აქამდე არ განხორციელებულა. მაგალითად სიახლეს წარმოადგენს გრძელვადიანი განსახლების მიზნით, სახელმწიფოს მიერ ერთჯერადი ფულადი დახმარების გაცემა იმ დევნილ ოჯახებზე, რომლებმაც 2015 წლის პირველ იანვრამდე იპოთეკური სესხით შეიძინეს საცხოვრებელი სახლი/ბინები და

¹¹ საქართველოს კანონი „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა – დევნილთა შესახებ“, ქუთაისი, 06.02.2014წ.

აღნიშნული საცხოვრებელი სახლი/ბინები არის მათი ერთადერთი ფაქტიური საცხოვრებელი.¹²

2014 წელს ცვლილებები შევიდა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა მინისტრის 2013 წლის 9 აგვისტოს №320 ბრძანებაში.¹³ აღნიშნული ცვლილებებით სულადობის მიხედვით დაწესდა შეზღუდვები იმ თანხის მაქსიმალურ ოდენობაზე, რომელიც გამოიყოფოდა დევნილთა კერძო საკუთრებაში არსებული საცხოვრებელი ფართის შესყიდვისთვის. ცვლილებების მიხედვით ნასყიდობის ოდენობის მაქსიმალური ღირებულება შემდეგნაირად განისაზღვრა:

ა) არაუმეტეს 17 000 ლარისა - ოჯახზე, რომელიც შედგება 1-2 წევრისაგან;

ბ) არაუმეტეს 21 000 ლარისა - ოჯახზე, რომელიც შედგება 3-4 წევრისგან;

გ) არაუმეტეს 26 000 ლარისა - ოჯახზე, რომელიც შედგება 5-7 წევრისაგან;

დ) არაუმეტეს 31 000 ლარისა - ოჯახზე, რომელიც შედგება 8 და მეტი წევრისგან.¹⁴

ვთვლი, რომ მსგავსი მიდგომა უფრო სამართლიანია და დევნილი ოჯახების საჭიროებებზე მეტად მორგებული, ვიდრე ცვლილებებამდე არსებული პრაქტიკა, როდესაც დევნილი ოჯახისთვის, მიუხედავად ოჯახის წევრების რაოდენობისა, არაუმეტეს 20 000 ლარისა გამოიყოფოდა.

რაც შეეხება სხვა ახალ მიმართულებებს, აღსანიშნავია „დევნილთა საარსებო წყაროებით უზრუნველყოფის სააგენტოს“ შექმნა. სააგენტო 2013 წლის 31 მაისს შეიქმნა¹⁵, თუმცა მუშაობა 2014 წლის ოქტომბერში დაიწყო. 2014 წელს შემუშავდა „იძულებით გადაადგილებულ პირთა - დევნილთათვის საარსებო წყაროების ხელმისაწვდომობის

¹² საქართველოს მთავრობის, 2015 წლის 4 თებერვლის განკარგულება №127, „ იძულებით გადაადგილებულ პირთა-დევნილთა მიმართ 2015-2016 წლებში სახელმწიფო სტრატეგიის განხორციელების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“ პუნ.2.1.7;

¹³ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა მინისტრის 2013 წლის 9 აგვისტოს ბრძანება №320.

¹⁴ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა მინისტრის 2014 წლის 12 დეკემბრის ბრძანება №28886, მუხ.1. პუნ.2.

¹⁵ საქართველოს პრეზიდენტის 2013 წლის 31 მაისის №367 ბრძანებულება.

მხარდაჭერის სტრატეგია“, რომელიც განსაზღვრავს დევნილთა საარსებო წყაროებით უზრუნველყოფის პრიორიტეტებს და მათი განხორციელების გზებს. აღნიშნული სტრატეგიისა და სააგენტოს შექმნის ძირითადი მიზანი გრძელვადიან ჭრილში დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებაა. გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის 2014 წლის 19 აგვისტოს მეოთხე პერიოდული ანგარიშის დასკვნითი ნაწილის მიხედვით, სახელმწიფომ გარდა განსახლებისა, მუშაობა უნდა გაამდიეროს დევნილთა ახალი განსახლების ადგილებში მათთვის საარსებო წყაროების შექმნის კუთხითაც.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ 2005 წლის 28 ივნისს მიღებული დოკუმენტის, ე.წ. „პინეიროს პრინციპების“ თანახმად:

„ყველა ლტოლვილს და იძულებით გადაადგილებულ პირს აქვს უფლება დაუბრუნდეს სახლი, მიწა ან/და საკუთრება, რომელიც მათ სავალდებულო წესით ან უკანონოდ ჩამოერთვათ, ან მიიღოს იმ სახლის, მიწის ან/და საკუთრების სანაცვლო კომპენსაცია, რომელთა მისთვის დაბრუნდება შეუძლებელია“.¹⁶

იძულებით გადაადგილებული პირების განსახლების ვალდებულება უპირველესად აქვს სახელმწიფოს.¹⁷ ზემოაღნიშნულ პრინციპებს არ გააჩნია კონვენციური ხასიათი და სახელმწიფოებისთვის სამართლებრივ ვალდებულებას არ წარმოადგენს. თუმცა, აღნიშნული პრინციპები დაფუძნებულია საერთაშორისო, რეგიონული და ეროვნული სამართლის წყაროებზე. პრინციპები შექმნილია გაეროს ექსპერტების მიერ და უნდა გაითვალისწინონ გაეროს წევრმა ორგანიზაციებმა.

ზემო აღნიშნულ საერთაშორისო პრინციპებს ითვალისწინებს საქართველოს კანონმდებლობაც. ყველა დევნილს აქვს უფლება ისარგებლოს სათანადო საცხოვრებლით საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებში, ხოლო სახელმწიფოს აქვს

¹⁶ გაეროს პრინციპები საცხოვრებლისა და საკუთრების რესტიტუციაზე ლტოლვილი და დევნილი პირებისათვის, მუხ.1.1;

¹⁷ „საცხოვრებლისა და საკუთრების რესტიტუცია ლტოლვილთა და იძულებით გადაადგილებულ პირთათვის-პინეიროს პრინციპების იმპლემენტაცია“, 2007წ. ;

ვალდებულება ყოველი დევნილი უზრუნველყოს ასეთი საცხოვრებელი.¹⁸ მიუხედავად იმისა, რომ კანონმდებლობა დევნილთა სათანადო საცხოვრებლის უზრუნველყოფის მხრივ მეტწილად

გამართულია, დღემდე დევნილთა უდიდეს ნაწილს სახელმწიფოსგან საცხოვრებელი ფართი არ მიუღია.

გრძელვადიანი გადაწყვეტა მიღწეულად მიიჩნევა მაშინ, როდესაც იძულებით გადაადგილებულ პირებს აღარ სჭირდებათ იძულებით გადაადგილებასთან დაკავშირებული რაიმე კონკრეტული დახმარება და დაცვა, შეუძლიათ ისარგებლონ ადამიანის უფლებებით მათი დევნილობის ნიშნით ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე. აღნიშნული მიიღწევა შემდეგი გზებით: მუდმივ საცხოვრებელ ადგილას მდგრადი რეინტეგრაციით (დაბრუნების უფლება), თავშესაფარ ადგილებში რეინტეგრაციით (ადგილობრივი ინტეგრაცია) ან ქვეყნის სხვა ნაწილში განსახლებით.¹⁹

იძულებით გადაადგილებულ პირთა პრობლემების გრძელვადიანი გადაწყვეტა ჩამოყალიბებულია გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპებში იძულებით გადაადგილების შესახებ, რომელიც დევნილთა უფლებების განსაზღვრისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დოკუმენტს წარმოადგენს.²⁰ საერთაშორისო პრინციპებს საქართველოს კანონმდებლობაც ითვალისწინებს. იძულებით გადაადგილებულ პირთა მუდმივ საცხოვრებელ ადგილებზე დაბრუნებამდე, სახელმწიფოს პრიორიტეტებად კვლავ მათი გრძელვადიანი საცხოვრებელი უზრუნველყოფა და სოციალურ-ეკონომიკური ინტეგრაციის ხელშეწყობა რჩება.

მოქმედი კანონმდებლობით²¹, დევნილთა გრძელვადიანი განსახლების 4 ძირითადი პროგრამა არსებობს:

¹⁸ „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა-დევნილთა შესახებ საქართველოს კანონი“ მუხლები 12 და 14.

¹⁹ უწყებათაშორისი მუდმივმოქმედი კომიტეტის სქემა იძულებით გადაადგილებულ პირთა პრობლემების გრძელვადიანი გადაწყვეტის შესახებ.

²⁰ გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები იძულებით გადაადგილების შესახებ, 28-ე და 30-ე პრინციპი.

²¹ „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა მინისტრის 2013 წლის 9 აგვისტოს №320 ბრძანება „ დევნილთა გრძელვადიანი

- ✓ რეაბილიტირებულ და ახალაშენებულ შენობებში დევნილთა განსახლება;
- ✓ დევნილი ოჯახებისთვის ინდივიდუალური სახლებისა და ბინების შექმნა („სოფლად სახლის“ პროექტის ფარგლებში);
- ✓ კერძო საკუთრებაში არსებული დევნილთა ჩასახლებების დევნილთათვის საკუთრებაში გადაცემა (პრივატიზების პროცესის გზით);
- ✓ იპოთეკური სესხის დაფარვის პროგრამა.

საქართველოს სახალხო დამცველის 2016 წლის ანგარიშში მოხსენიებულია, რომ სახალხო დამცველის აპარატის წარმომადგენლები აკვირდებოდნენ დევნილთა საკითხების შემსწავლელი კომისიის (შემდგომში კომისია) მიერ ბინების განაწილების, ასევე კენჭისყრის პროცესს. 2016 წელს გრძელვადიანი საცხოვრებლით უზრუნველყოფილია 1552 დევნილი ოჯახი აქედან, საცხოვრებელი სახლის შესყიდვა („სოფლად სახლი“) განხორციელდა 608 ოჯახისათვის, იპოთეკური სესხის დაფარვის პროგრამის ფარგლებში დაკმაყოფილდა 44 ოჯახი, რეაბილიტირებულ და ახალაშენებულ შენობებში განსახლდა 900 ოჯახი. 52 886 დევნილი ოჯახი კვლავ საჭიროებს თავშესაფრით უზრუნველყოფას.²²

მონიტორინგის შედეგად გამოიკვეთა, რომ წინა წლების მსგავსად, კომპაქტურად განსახლებულ ობიექტებში მცხოვრები დევნილების პრობლემები უცვლელია. კვლავ აქტუალურია ყოფილი კოლექტიური ცენტრების რეაბილიტაციის პროცესი და სარემონტო სამუშაოების დაბალი ხარისხი. ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას წარმოადგენს ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობების შესახებ ინფორმაციის ნაკლებობა. „ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობების შესახებ“ საქართველოს კანონის ამოქმედებამ ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობებს საშუალება მისცა, ისარგებლონ მუნიციპალიტეტების ფინანსური მხარდაჭერით შენობების მოვლასთან დაკავშირებულ საკითხებზე.

საცხოვრებელი ფართით უზრუნველყოფის წესის, კრიტერიუმებისა და დევნილთა საკითხების შემსწავლელი კომისიის დებულება“;

²² საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს 2016 წლის 28 დეკემბრის №01-02/08/32576 წერილი <http://www.ombudsman.ge/uploads/other/4/4523.pdf>;

იძულებით გადაადგილებული პირები, რომლებიც თავიანთი საცხოვრებელი ფართის მეპატრონენი ხდებიან, ავტომატურად ჩაითვლებიან ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობის წევრად. შესაბამისად, თუ აქამდე დევნილების საბინაო პრობლემების გადაჭრა დევნილთა სამინისტროს ნებაზე იყო დამოკიდებული, ამ შემთხვევაში დევნილებს შეუძლიათ მსგავსი პრობლემების მოსაგვარებლად ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებს მიმართონ.

დევნილებს არ აქვთ საკმარისი ინფორმაცია ამხანაგობების სიტემის შესახებ. იმ კომპაქტურად განსახლების ობიექტებშიც კი, სადაც უკვე დააარსეს ამხანაგობები, მხოლოდ ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვთ, თუ როგორ ფუნქციონირებს ეს სისტემა, ან რა სარგებლის მიღება შეუძლიათ. გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც კომპაქტურად განსახლების ობიექტებში დევნილები არ თვლიან თავს ამხანაგობებში გადაწყვეტილების მიღების პროცესის მონაწილედ. ამხანაგობების დაარსების პროცესს ხშირად დევნილთა საზოგადოების ყველაზე აქტიური ლიდერები წარმართავენ, რომლებიც თითქმის ავტომატურად ხდებიან ამხანაგობის თავმჯდომარეები. მნიშვნელოვანია, მუნიციპალიტეტების წარმომადგენლებმა დევნილებს მიაწოდონ სათანადო ინფორმაცია, რათა თავიდან იქნას აცილებული ერთი ან რამდენიმე პირის მიერ, სხვა მესაკუთრეთა თანხმობის გარეშე, გადაწყვეტილებების მიღება.

სახალხო დამცველი 2016 წლის ანგარიშში საუბრობს იმ ობიექტებზე, რომლებიც სათანადო საცხოვრებლის²³ მინიმალურ სტანდარტებსაც ვერ აკმაყოფილებს.

რეაბილიტაციის საჭიროებები ძირითადად საკანალიზაციო და წყალგაყვანილობის სისტემებს, სახურავის და მზიდი კედლების შეკეთების პრობლემებს მოიცავს. ეს ის მინიმალური საყოფაცხოვრებო პირობებია, რომლებიც შენობის დაკანონებამდე უნდა უზრუნველყოფილიყო სამინისტროს მიერ.

²³ „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა-დევნილთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის „ნ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, სათანადო საცხოვრებელი გულისხმობს დევნილისათვის საკუთრებაში ან მართლობით მფლობელობაში გადაცემულ საცხოვრებელს, სადაც უზრუნველყოფილია ღირსეული ცხოვრებისათვის აუცილებელი პირობები, მათ შორის უსაფრთხოებისა და სანიტარული თვალსაზრისით დამაკმაყოფილებელი პირობები.

მონიტორინგმა აჩვენა, რომ საქართველოს მასშტაბით პრივატიზებულ ობიექტებთან დაკავშირებით, დევნილთა საყოფაცხოვრებო პრობლემებზე მუშაობისას მუნიციპალიტეტები აქტიურობის დონით განსხვავდებიან. ობიექტის დაკანონების მიუხედავად, მუნიციპალიტეტებს არ აქვთ საკმარისი რესურსი იმისათვის, რომ დევნილთა პრობლემები აღმოფხვრან. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია დევნილთა სამინისტროს და ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების კოორდინირებული მუშაობა, რათა მსგავსი პრობლემები აღმოიფხვრას.

კვლავ პრობლემას წარმოადგენს ე.წ. ნახევრად დაკანონებული ობიექტები, სადაც არაერთხელ განხორციელდა აზომვითი სამუშაოები, თუმცა ამ დრომდე არ მომხდარა სრული პრივატიზაცია. ამ პრობლემის გამო, დევნილები ვერ ახერხებენ ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობის შექმნას, ქონების საკუთარი შეხედულებისამებრ განკარგვას და სხვა სამოქალაქო უფლებების რეალიზაციას.

ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს წარმოადგენს შენობა-ნაგებობებზე მიკუთვნებული მიწის ნაკვეთის წითელი ხაზების დადგენა, რომელიც საერთო სარგებლობის ფართებთან ერთად (სხვენი, სარდაფი, კიბის უჯრედი, დერეფანი და ა.შ.) დღემდე სახელმწიფოს საკუთრებაა. ამ გარემოების გამო, დევნილები ვერ სარგებლობენ ისეთი მუნიციპალური სერვისებით, როგორცაა ეზოებისა და მიმდებარე ტერიტორიების კეთილმოწყობა და სხვა. პრობლემის გადაჭრა შესაძლებელია საერთო სარგებლობის ფართების ბინათმესაკუთრეთა ამხანაგობებისათვის საერთო საკუთრებაში გადაცემის გზით.²⁴

დადებით შეფასებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ 2016 წელს 1 552 დევნილი ოჯახი დაკმაყოფილდა გრძელვადიანი საცხოვრებლით. აქედან, ნგრევად და სიცოცხლისთვის ან ჯანმრთელობისთვის მომეტებული საფრთხის შემცველ ობიექტებში მცხოვრებ 179 დევნილ ოჯახს გადაეცა სხვა საცხოვრებელი ფართი. თუმცა, კვლავ ერთ-ერთ მწვავე პრობლემად რჩება ავარიულ შენობებში იძულებით გადაადგილებულ პირთა ცხოვრება.

²⁴ სახალხო დამცველის ანგარიში, იძულებით გადაადგილებულ პირთა-დევნილთა უფლებრივი მდგომარეობა, 2016წ.

სახალხო დამცველის მონიტორინგის შედეგად დადგინდა, რომ გარკვეულ ობიექტებში საცხოვრებელი პირობები უკიდურესად მძიმეა.

აქედან გამომდინარე, აღსანიშნავი ფაქტია, რომ 2017 წლის ერთ-ერთი პრიორიტეტი სამინისტროსთვის ასეთი შენობებიდან დევნილთა განსახლება ან შენობების სრული რეაბილიტაცია უნდა იყოს. დანგრევის პირას მყოფი ობიექტების პრობლემის გადაჭრის გადავადებამ შეიძლება უმძიმეს შედეგებამდე მიგვიყვანოს. იქ მცხოვრები დევნილების ჯანმრთელობა და სიცოცხლე ყოველდღიურად საფრთხის ქვეშ არის.

დღეს დევნილთა სამინისტრო კომპაქტურ ჩასახლებებს ადმინისტრაციულად „ხურავს“ მაშინ, როდესაც იქ მცხოვრები ყველა დევნილი დაკმაყოფილებულია გრძელვადიანი საცხოვრებლით. ეს პროცესი სამი ძირითადი ფორმით ხორციელდება:²⁵

1. პრივატიზება: კომპაქტური ჩასახლება, რომელიც სრულად არის პრივატიზებული და მისი მოვლა-პატრონობა უკვე იქ მცხოვრები მესაკუთრეების და ბინათამხანაგობის პასუხისმგებლობას წარმოადგენს;
2. დაცლა: დევნილები განასახლეს ან დროებით გაიყვანეს სხვაგან, კომპაქტური ჩასახლების შენობის პოტენციური ან ფაქტობრივი ნგრევის გამო. შენობაზე პასუხისმგებელია საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო ან მუნიციპალიტეტი;
3. დაცლა: დევნილები საკუთარი სურვილით ან დევნილთა სამინისტროს პროგრამის ნაწილის ფარგლებში გადაიყვანეს სხვაგან, მაგრამ კომპაქტური ჩასახლება არ ინგრევა. შენობაზე პასუხისმგებელია საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო ან მუნიციპალიტეტი.

მას შემდეგ, რაც კომპაქტური ჩასახლების ობიექტი ადმინისტრაციულად დაიხურება, შენობას იღებენ დევნილთა სამინისტროს მონაცემთა ბაზიდან, ხოლო პასუხისმგებლობა შენობაზე საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების

²⁵ სახალხო დამცველის ანგარიში, იძულებით გადაადგილებულ პირთა-დევნილთა უფლებრივი მდგომარეობა, 2016წ.

სამინისტროს ან მუნიციპალიტეტს უბრუნდება. დევნილთა სამინისტროს მიერ შენობის ზემოაღნიშნული სამი ფორმით ადმინისტრაციულად დახურვის შემთხვევაშიც, ხშირად დევნილები თუ სხვა უსახლკარო/სოციალურად დაუცველი ადამიანები იკავებენ და აგრძელებენ შენობაში ცხოვრებას, იმისდა მიუხედავად, რომ მათ (დევნილების შემთხვევაში) შესთავაზეს/ისინი დაკმაყოფილდნენ დროებითი ან გრძელვადიანი საცხოვრებლით. ამგვარი სიტუაციის აღსაწერად დევნილთა სამინისტრო იყენებს ტერმინს „ნაწილობრივ დახურვა“.

დღევანდელი მონაცემებით, იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიერ თბილისში თვითნებურად დაკავებულია 23 ობიექტი.²⁶ ამიტომ რეკომენდებულია, რომ ტერმინი „დახურვა“ ნიშნავდეს, როგორც ადმინისტრაციულად, ასევე ფიზიკურად შენობის დახურვას. შენობაზე პასუხისმგებელმა უწყებამ უნდა უზრუნველყოს მისი დაცვა სხვადასხვა პირის მიერ თვითნებურად დაკავებისაგან, რადგან ამ შენობებში ისევ არსებობს მომეტებული საფრთხე ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის.

ყველა ზემო აღნიშნულთან ერთად, ერთ-ერთ უმთავრეს პრობლემას იძულებით გადაადგილებულ პირებისთვის წარმოადგენს, დევნილთა სამინისტროს თუ ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების მიერ განხორციელებულ პროგრამებსა და ინიციატივებზე ინფორმაციის ხელმიუწვდომლობა. ეს პრობლემა დევნილებთან საუბრისას მკაფიოდ გამოიკვეთა, რომელიც მეორე თავში ვრცლად მაქვს განხილული.

თუმცა ამის საპირისპიროდ დევნილთა სამინისტროს 2016 წლის ანგარიში სხვაგვარ პასუხს იძლევა.

დევნილთა სამინისტროს პარტნიორებთან, მათ შორის საერთაშორისო სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან მჭიდრო თანამშრომლობით შემუშავებულ იქნა კომუნიკაციის სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა, რომელიც დამტკიცდა 2016 წლის 31 მარტის მინისტრის ბრძანებით.

²⁶ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს 2016 წლის 28 დეკემბრის №01-02/08/32583 წერილი.

კომუნიკაციის სტრატეგია მიზნად ისახავს განავითაროს სამინისტროს საჯარო მომსახურებაზე ფოკუსირებული კომუნიკაცია და უზრუნველყოს სამინისტროს გამჭვირვალობა და ანგარიშვალდებულება სამოქალაქო საზოგადოების წინაშე.

სამინისტრო მომსახურებას უწყევს სხვადასხვა საჭიროებების მქონე ადამიანებს, მათ შორის დევნილებს, სტიქიური მოვლენების შედეგად დაზარალებულ და გადაადგილებას დაქვემდებარებულ ოჯახებს (ეკომიგრანტებს), რეპატრიანტებს, დაბრუნებულ მიგრანტებს, ლტოლვილის ან ჰუმანიტარული სტატუსის მქონე პირებს და თავშესაფრის მაძიებლებს . ბენეფიციარებისთვის გაწეული მოსახურება ითვალისწინებს მათ აღრიცხვას, კანონით დადგენილი დახმარებების მიწოდებას, თავშესაფრის, საცხოვრებლის, საარსებო წყაროების და ბენეფიციარების სოციალურ-ეკონომიკური ინტეგრაციის მხარდამჭერი პროექტების განხორციელებას.

აღნიშნული ღონისძიებების განხორციელების დროს სამინისტრო მჭიდროდ თანამშრომლობს სხვადასხვა სამინისტროებთან, პარლამენტთან, სახალხო დამცველთან, მუნიციპალიტეტებთან, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, დონორებთან, ადგილობრივ და საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, მედიასთან და სხვადასხვა დაინტერესებულ პირებთან.

სამინისტრო ითვალისწინებს, რომ მის ბენეფიციარებში არიან სხვადასხვა მოწყვლადი ქვე-ჯგუფები, რომლებთანაც კომუნიკაციას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს. ასეთ ქვე-ჯგუფებში შედიან: ქალები, გოგონები, ბავშვები, ხანდაზმულები, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები, მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებნი, ქართული ენის არ მცოდნენი და სხვა კატეგორიის ადამიანები, რომლებსაც დახმარება ჭირდებათ საზოგადოებაში ინტეგრაციისა და თავიანთი უფლებების განხორციელების დროს. სამინისტროს მისია კომუნიკაციის მიმართულებით შედგება შემდეგი ელემენტებისგან:

1. პროაქტიური კომუნიკაციის გაუმჯობესება და ეფექტური სტრატეგიული

კომუნიკაციის ინოვაციური მეთოდების დანერგვა;

2. სამინისტროს ბენეფიციარების დროული და სათანადო ინფორმირებულობა მათი უფლებების, ვალდებულებების და სახელმწიფო პროგრამების შესახებ;

3. გამჭვირვალობა და საზოგადოების ჩართულობა სამინისტროს ბენეფიციარებთან დაკავშირებულ საკითხებში.

4. ეფექტური და თანმიმდევრული კომუნიკაციით სამინისტროს იმიჯის გაძლიერება;

5. სამინისტროს შიდა კომუნიკაციის გაუმჯობესება. კომუნიკაციის სტრატეგიის მიზნებია:

- სამინისტროს ბენეფიციარების ინფორმირებულობა სამინისტროს მიერ მათ დაცვასთან და საზოგადოებაში მათ წარმატებულ ინტეგრაციასთან დაკავშირებით განხორციელებული ღონისძიებებისა და პოლიტიკის შესახებ. ბენეფიციარების ჩართულობის გაზრდა სამინისტროს პრიორიტეტებთან დაკავშირებულ დიალოგში;
- სამინისტროს გამჭვირვალე, მზრუნველი და ეფექტური მომსახურების მიმწოდებლის სახის მუდმივი გაუმჯობესება თავის ბენეფიციარებთან თანასწორი და არადისკრიმინაციული მოპყრობის პრინციპის შესაბამისად;
- ეფექტური კომუნიკაციის გზების დასახვა.

2016 წლის განმავლობაში სამინისტრო ახორციელებდა, კომუნიკაციის სტრატეგიის სამოქმედო გეგმაში გაწერილ, ამოცანებსა და გასატარებელ ღონისძიებებს, როგორც არის:

- სამინისტროს ბენეფიციარების ინფორმირება 2016 წელს მიმდინარე პროგრამების შესახებ:

- დევნილთა ინფორმირება საქართველოს მთავრობის მიერ 2015 წლის 18 დეკემბერს დამტკიცებული საარსებო წყაროების სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული პროგრამების და ღონისძიებების შესახებ;
- დევნილთა ინფორმირება საქართველოს მთავრობის მიერ 2015 წლის 4 თებერვალს დამტკიცებული დევნილთა სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული გრძელვადიანი და დროებითი განსახლების პროგრამების, „სოფლად სახლის“ პროგრამის, დევნილთათვის უძრავი ქონების საკუთრებაში გადაცემის, ერთჯერადი ფულადი დახმარებების, ასევე სხვა დახმარებების და ღონისძიებების შესახებ;
- საინფორმაციო ბროშურების (არაბულ, ფრანგულ, სპარსულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე) გავრცელება სამიზნე ჯგუფში მათთვის ადმინისტრაციული პროცედურების, საქართველოში ცხოვრების და ადგილობრივ საზოგადოებაში ინტეგრაციის შესაძლებლობების შესახებ;
 - არასამთავრობო ორგანიზაციებისთვის ბეჭდვითი და ელექტრონული ინფორმაციის მიწოდება 2016 წელს სამინისტროების მიერ განსახორციელებელი პროგრამების შესახებ, მათი ჩართულობა სამინისტროს ბენეფიციარებისთვის ინფორმაციის მომზადებასა და საინფორმაციო კამპანიების განხორციელებაში, ასევე სამუშაო შეხვედრების და მრგვალი მაგიდების მეშვეობით მათი რეგულარული ინფორმირება მიმდინარე პროექტების შესახებ;
 - ადგილობრივი სათემო და არასამთავრობო ორგანიზაციების, საგანმანათლებლო დაწესებულების და სხვა შუამავალი რგოლების ცნობიერების ამაღლება საქართველოში თავშესაფრის სისტემის და ინტეგრაციის პოლიტიკის მიზნების შესახებ;
 - ზოგად საგანმანათლებლო დაწესებულებებში საინფორმაციო შეხვედრების გამართვა რეპატრაციის საკითხების შესახებ;
 - მასპინძელი თემების ინფორმირება სამინისტროს ბენეფიციარებისა და მათთვის განხორციელებული პროგრამების შესახებ;

- სხვა სამინისტროების, სამინისტროს პარტნიორი ორგანიზაციებისა და სხვა დაინტერესებული პირებისათვის მიღწეული შედეგების შესახებ ანგარიშების მიწოდება;
- მედია ტურების, სამინისტროს ბენეფიციარებთან ერთობლივი საჯარო ღონისძიებების, მათი უფლებების, სახელმწიფო პროგრამების, მომსახურების და მათთან დაკავშირებულ პროცედურებზე ჟურნალისტების ცნობიერების ამაღლების ღონისძიებების განხორციელება.²⁷

ამრიგად, სახელმწიფოს მიერ გატარებული ღონისძიებები იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ უფლებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად ეფექტურ შედეგს ვერ იძლევა, რაც ხელს უშლის დევნილი მოსახლეობის საზოგადოებაში სრულფასოვან ინტეგრაციას.

²⁷ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს 2016 წლის ანგარიში.

თავი II. დევნილთა მდგომარეობის სოციალურ-გეოგრაფიული თავისებურებები (წეროვანისა და კოდას შედარებითი ანალიზი).

2008 წლის ომის შედეგად, ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მდგომარეობის შესწავლის მიზნით ჩატარებულ ნაშრომებში რეკომენდაციათა უმრავლესობა ეხებოდა ორ საკითხს: 1. სახელმწიფოს ერთიანი პოლიტიკისა და სტრატეგიის შემუშავებას დევნილებთან მიმართებაში და 2. საზოგადოებაში დევნილების ინტეგრაციის სტრატეგიის შემუშავებას. კვლევების ავტორების უმრავლესობა იმედოვნებდა, რომ თანმიმდევრული სახელმწიფო პოლიტიკისა და საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლების შემთხვევაში არა მხოლოდ მოხდებოდა დევნილთა ინტეგრაცია, არამედ გაუმჯობესდებოდა მათი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობაც. ნაშრომზე მუშაობის დროს საინტერესო იყო რამდენად მოხერხდა -ან თუ ვერ მოხერხდა რა მიზეზებს გამო-რეკომენდაციების გათვალისწინება და შესრულება? რას მიიჩნევს სახელმწიფო ინსტიტუტები მნიშვნელოვან მიღწევად დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მხრივ და რას თვლის ყველაზე მნიშვნელოვან გამოწვევად? რა მდგომარეობაა დევნილთა დასახლებებში და რა განწყობები აქვთ დევნილებს? რამდენად თვლიან საკუთარ თავს საზოგადოებაში ინტეგრირებულად და აისახა თუ არა აღნიშნული მათ სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე? ნაშრომის კვლევით ნაწილში წარმოდგენილია ინფორმაცია, რომელიც აღნიშნულ კითხვებზე პასუხებს იძლევა. კვლევითი მიმართულებით ჩვენი ინტერესი მიმართული იყო ხელისუფლების და დევნილი მოსახლეობის განწყობების შესწავლისკენ, რაშიც სამინისტროს წარმომადგენლებთან სიდრმისეული ინტერვიუ და დევნილთა დასახლებებში ჩატარებული ორი ფოკუს-ჯგუფი დაგვეხმარა.

2.1 კოდასა და წეროვანის დევნილთა დასახლებებში ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევა - მეთოდის ზოგადი აღწერა.

ჩვენი კვლევის საგანია 2008 წლის აგვისტოში, რუსეთ-საქართველოს შორის შეიარაღებული კონფლიქტის შემდეგ, ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებული პირების სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი,

ხოლო ობიექტია კოდასა და წეროვანში არსებულ დევნილთა დასახლებაში მცხოვრები ადამიანები.

კვლევის ობიექტებად წეროვანის და კოდას დასახლებების არჩევა, განაპირობა მათ შორის არსებულმა გეოგრაფიულმა განსხვავებებმა. კოდას დასახლება მდებარეობს ქვემო ქართლის რეგიონში, ხოლო წეროვანის დასახლება მცხეთა-მთიანეთის რეგიონში. თუმცა ფიზიკურ-გეოგრაფიული მახასიათებლები ორივე დასახლების დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე გავლენას ვერ ახდენს. ორივე დასახლება დედაქალაქიდან თითქმის თანაბარი მანძილითაა დაშორებული (წეროვანის დასახლება - თბილისი - 31კმ; კოდას დასახლება - თბილისი - 39 კმ.²⁸ ორივე დასახლება საერთაშორისო მნიშვნელობის მქონე საავტომობილო მაგისტრალბთან მდებარეობს (წეროვანი- საერთაშორისო მნიშვნელობის E-60 მაგისტრალი, ხოლო კოდა E-117 მაგისტრალი იხ. დანართი-4). თუმცა წეროვანის დასახლებასთან გამავალი მაგისტრალი უფრო ეკონომიკურად აქტიურია და საერთაშორისო თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი. აქედან გამომდინარე, საგზაო ინფრასტრუქტურის კუთხით წეროვანი-თბილისის მონაკვეთი უფრო განვითარებულია, ვიდრე კოდა-თბილისის. აგრეთვე, ეს ორი დასახლება განსხვავებულია დაგეგმარებით და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონით. კოდას დასახლებაში ვხვდებით კორპუსებს, ხოლო წეროვანში კოტეჯებს, მაგრამ ურბანული მოწყობის დონით წეროვანის დასახლება გაცილებით განვითარებულია, ვიდრე კოდა.

საკვლევი თემიდან გამომდინარე, კვლევის მეთოდად გამოვიყენეთ თვისებრივი კვლევა, კერძოდ ფოკუს-ჯგუფები და სიღრმისეული ინტერვიუები. წეროვანსა და კოდაში დევნილ მოსახლეობასთან აპრილი-მაისის პერიოდში, თითოეულ დასახლებაში ერთი ფოკუს-ჯგუფი ჩატარდა. ორივე დასახლებაში მონაწილეების შერჩევა „თოვლის გუნდის“ პრინციპით განხორციელდა, წეროვანში ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეობდა 11, ხოლო კოდაში - 9 რესპონდენტი. მონაწილეთა ასაკი ძირითადად 3 კატეგორიაში შეიძლება გავაერთიანოთ: 15-30 წელი, 31-60 წელი და 60 წელს გადაცილებული. ფოკუს-ჯგუფი წინასწარ შედგენილი სადისკუსიო გეგმით წარიმართა

²⁸ Google Map-ორივე დასახლებისათვის მანძილი აღებულია თბილისის ცენტრალური სადგურიდან წეროვანი და კოდას დევნილთა დასახლებების ცენტრალურ სადგურებამდე.

დევნილთა სოციალ-ეკონომიკური პრობლემების²⁹ სრულყოფილად შესწავლის მიზნით ფოკუს-ჯგუფის გარდა ჩავატარე 5 სიღრმისეული ინტერვიუ, საიდანაც სამში მონაწილეობდა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს თანამშრომლები: ლევან სიგუა - სოციალურ საკითხთა და განსახლების სამმართველოს უფროსი; თამარ ბასილია - საერთაშორისო ურთიერთობების დეპარტამენტის უფროსი და ირაკლი უჯმაჯურიძე - სსიპ დევნილთა საარსებო წყაროებით უზრუნველყოფის დირექტორი. ორი სიღრმისეული ინტერვიუ კი ჩატარდა ქუთაისის ტერიტორიული ორგანოს რწმუნებული კობა კახნიაშვილსა და ქემერტის ტერიტორიული ორგანოს რწმუნებული ნუგზარ ყაულაშვილთან, რომლებიც წარმოადგენენ წეროვანსა და კოდაში ჩასახლებულ დევნილთა ოფიციალურ წარმომადგენლებს.

2.2 კოდასა და წეროვანში ჩასახლებული დევნილების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა (სიღრმისეული ინტერვიუ და ფოკუს-ჯგუფი)

ა) სიღრმისეული ინტერვიუ

ინტერვიუში მონაწილე სამივე რესპონდენტს საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროდან ჰქონდათ ინფორმაცია სახელმწიფოს მიერ დევნილ მოსახლეობასთან მიმართებაში განხორციელებული პოლიტიკის შესახებ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სამივე რესპონდენტი ინტერვიუს დროს არ შემოიფარგლა მხოლოდ მათი კომპეტენციის სფეროთი და გვაწვდიდა ინფორმაციას იმ განხორციელებული პროექტების შესახებ, რომელიც განათლების და მეცნიერების სამინისტროს, იუსტიციის ან სხვა სამინისტროების მიერ იყო განხორციელებული.

რესპონდენტები ინტერვიუს მსვლელობისას მათ მიერ მოწოდებული ინფორმაციის მეტი სანდოობის მიზნით, საკუთარ მოსაზრებებს ამყარებდნენ სხვადასხვა ავტორიტეტული კვლევების მონაცემებით. რესპონდენტები უშუალო დაქვემდებარებაში მყოფი სამსახურების მიერ გაწეული საქმიანობის შესახებ

²⁹ იხ. დანართი 5. დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა-ფოტო მასალა.

ინტერვიუს დროს არა მხოლოდ გვიყვებოდნენ, ასევე გვაწვდინდნენ იმ ოფიციალურ სტატისტიკურ მონაცემებს, რომელიც აღწერდა მათი სამსახურების მიერ გაწეული სამსახურის მასშტაბებს.

საერთაშორისო ურთიერთობების დეპარტამენტის უფროსი თამარ ბასილაია იყო ის რესპონდენტი, რომელიც ყველაზე აქტიურად იმოწმებდა სხვადასხვა წყაროებს. მის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია შეეხებოდა არა მხოლოდ მისი კომპეტენციის სფეროს, ასევე ინტეგრაციასთან დაკავშირებით მთავრობის მიერ გატარებულ ქმედებებს ინტეგრაციასთან დაკავშირებით, როგორცაა მაგალითად „სოფლად სახლის“ პროექტი.

ქ.ნ თამარი ხშირად იმოწმებდა სტატისტიკურ ინფორმაციას, მაგრამ ამ მონაცემების გადამოწმების შემდეგ აღმოვაჩინეთ, რომ ნაწილი მათგანი არ შესაბამებოდა სიმართლეს. მაგალითად ინტეგრაციასთან დაკავშირებით კითხვაზე თუ რას აკეთებდა სამინისტრო და კერძოდ მისი დეპარტამენტი ქ.ნ თამარმა იმის დასამტკიცებლად, რომ სახელმწიფოს მიერ გატარებული პოლიტიკა ამ მიმართულებით ეფექტურია მოგვარდა შემდეგი სახის ინფორმაცია „დაახლოებით ორი წლის წინ ჩატარდა გამოკითხვა, გაეროს უმაღლესი კომისრის ოფისის მიერ, სადაც დევნილი მოსახლეობის 60% თავს თვლის ინტეგრირებულად, ხოლო 90 % ფიქრობს უკან დაბრუნებაზე“. ბუნებრივია ჩვენი ნაშრომიდან გამომდინარე დაგვანტერესა კვლევამ. შევისწავლეთ გაეროს მიერ 2012-2015 წლებში საქართველოში ჩატარებული კვლევების ანგარიშები დევნილებთან მიმართებით და აღმოვაჩინეთ, რომ 2013 წლის სექტემბერ-აგვისტოში გაეროს ხელშეწყობით კვლევა ჩატარდა ქალთა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ბავშვთა დედების ასოციაცია „დეას“ და საზოგადოებრივი პოლიტიკის ინსტიტუტის მიერ, სამეგრელო-ზემო სვანეთისა და შიდა ქართლის რეგიონებში. კვლევის მიზნების შესაბამისად, გამოიკითხნენ დევნილი ქალები, მათ შორის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები და მათი მომვლელები, მარტოხელა, მოხუცი ქალები, ოჯახის მარჩენალი ქალები და ასევე მამაკაცები სამეგრელოსა და შიდა ქართლში³⁰. კვლევაში გამოკითხული დევნილების უმრავლესობა თავს თვლის

³⁰არასამთავრობო ორგანიზაცია „დეას“ მიერ და გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისრის თბილისის ბიუროს ხელშეწყობით 2013 წელს ჩატარებული კვლევა. „დევნილდაკონფლიქტით დაზარალებულ ქალთა და გოგონათა საჭიროებები და პრიორიტეტები.“ -იხ. ქართული ვერსია

ინტეგრირებულად, თუმცა კონკრეტული რაოდენობა ვერ აღმოვაჩინეთ. აღნიშნული მაგალითი რამოდენიმე მნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთებისაკენ გვიბიძგებს:

- სამინისტროს წარმომადგენლებს დევნილებთან მიმართებით სახელმწიფო პოლიტიკის ეფექტურობაში ეჭვი არ შეაქვთ.
- სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით სახელმწიფოს პოლიტიკას სრულფასოვნად აფასებენ.
- საკუთარი შეხედულების დაცვის მიზნით იმოწმებენ სხვადასხვა სტატისტიკურ მონაცემებს, რომლებიც ან ნაწილობრივ ამყარებს მათ არგუმენტს ან მცდარია.

სამინისტროს წარმომადგენლების მიერ საკუთარი არგუმენტაციის სტატისტიკური მასალით გამყარების მცდელობა მხოლოდ ქალბატონ თამარს არ ჰქონია. ირაკლი უჯმაჯურიძე კითხვაზე თუ რა ღონისძიებებს ანხორციელებდა სამინისტრო უშუალოდ დევნილი მოსახლეობის სოციალური ინტეგრაციისთვის მაგალითად მოიყვანა განათლების და მეცნიერების სამინისტროს განხორციელებული პროექტი, რომლის მიზანი პროფესიული სწავლების ხელშეწყობა იყო. ბატონი ირაკლი აღნიშნავდა „ინტეგრაციისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია კვალიფიკაციის ამაღლება, რომელსაც განათლების და მეცნიერების სამინისტრო ანხორციელებს. მსურველებისთვის პროფესიულ პროგრამაში ჩართვას სრულად აფინანსებს სახელმწიფო, დევნილ მოსახლეობას კი დამატებით ან გზას ან საცხოვრებელს უფინანსებენ, ანუ გამოდის, რომ თუ ხარ ახალგაზრდა იძულებით გადაადგილებული პირი და გინდა პროფესიას დაეუფლო, სახელმწიფო გაძლევს შანსს სრულიად უფასოდ მოახერხო ეს“. ინტერვიუს მსვლელობის დროს ბატონ ირაკლის განვუმარტეთ, რომ პროფესიის დაუფლებასა და სამუშაო ადგილის პოვნას შორის რომ პირდაპირი კავშირი არ არის და შესაბამისად არც დევნილის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე ექნება გავლენა პროფესიულ პროგრამას, რესპონდენტის აზრით კი ჩვენი დასკვნები არასწორი იყო რადგან „თითოეულ პროფესიულ პროგრამას ჰყავს კარიერის მენეჯერი, რომელიც დამსაქმებელსა და კურსადმთავრებულს ერთმანეთთან აკავშირებს და განათლების სამინისტროს გამოკვლევით 55% უკვე დასაქმდა, მართალია ეს დროებითი

სამსახურებია, მაგრამ მაღალი მაჩვენებელია“. ჩვენ შევეცადეთ დაგვეზუსტებინა 55% დასაქმებულებში იგულისხმებოდა მხოლოდ დევნილი ახალგაზრდები თუ ყველა, ვინც პროფესიულ პროგრამაში იყო ჩართული თუმცა ბატონ ირაკლი აღნიშნულ ინფორმაციას არ ფლობდა.

ჩვენ გადავამოწმეთ პროფესიული სასწავლებლის დასრულების შემდეგ თუ რამდენი ადამიანი დასაქმდა და აქედან რამდენი იყო დევნილები. ჩვენი მონაცემები ეყრდნობა განათლების და მეცნიერების სამინისტროს პროფესიული განვითარების დეპარტამენტის მიერ 2015 წელს ჩატარებულ კვლევას „2015 წლის კურსდამთავრებულთა კვლევა (Tracer Study) ანგარიში“³¹, სადაც ვკითხულობთ „პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე სწავლის დასრულების შემდეგ, მუშაობა დაიწყო გამოკითხულ კურსდამთავრებულთა 34%-მა, ხოლო 22%-ს სწავლის დასრულებამდე უკვე ჰქონდა ანაზღაურებადი სამუშაო. შესაბამისად, პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე სწავლის დასრულების მომენტისთვის გამოკითხულ კურსდამთავრებულთა დასაქმების მაჩვენებელი 56%-ს შეადგენდა. გამოკითხულ კურსდამთავრებულთა საშუალო ხელფასი, რომლებმაც სწავლის დასრულების შემდეგ დაიწყეს მუშაობა ან სწავლის დასრულების მომენტამდე უკვე ჰქონდათ ანაზღაურებადი სამუშაო 508 ლარს შეადგენს.“ სამინისტროს კვლევაში ცალკე არ აქვს გამოყოფილი დასაქმებულთაგან თუ რამდენია დევნილი მოსახლეობა. მნიშვნელოვანი მიღწევაა ისიც, რომ დასაქმებულთა მხოლოდ 16% აქვს უვადო ხელშეკრულება, მაგრამ არიან თუ არა დევნილი კურსდამთავრებულები მონაცემებში ამის შესახებ კვლევაში არაფერია ნათქვამი. სულ გამოკითხული 3767 კურსდამთავრებულიდან მხოლოდ 5% დევნილი. კვლევაში არაფერია ნათქვამი დასაქმებული 56 %-ში მოხდვა თუ არა კურსდამთავრებულთა 5%, რომელსაც დევნილი მოსახლეობა წარმოადგენს. შესაბამისად სამინისტროს წარმომადგენლის მიერ მოყვანილი სტატისტიკა არ ამყარებს

³¹საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრო. პროფესიული განვითარების დეპარტამენტი. 2015 წლის, პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა კვლევის ანგარიში (TracerStudy)[http://mes.gov.ge/uploads/2015%20%E1%83%AC%E1%83%A%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A1%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%97%E1%83%90%20%E1%83%99%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%90%20\(Tracer%20Study\).docx](http://mes.gov.ge/uploads/2015%20%E1%83%AC%E1%83%A%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A1%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%97%E1%83%90%20%E1%83%99%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%90%20(Tracer%20Study).docx)

მის არგუმენტს თუ როგორი ეფექტურია დევნილი მოსახლეობისათვის პროფესიული პროგრამის ხელმისაწვდომობა.

- დევნილთა სამინისტროს წარმომადგენლების მიერ მოყვანილი სტატისტიკური მასალა უშუალო კავშირში არ არის დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკურ მდომარეობასთან.
- სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული სხვადასხვა პროგრამა, რომელიც უშუალოდ არ ეხება დევნილ მოსახლეობას ვერ უზრუნველყოფს დევნილთა ინტეგრაციას.

დევნილებთან მიმართებაში სახელმწიფოს პოლიტიკა შეიძლება ორ ეტაპად დავყოთ 2008-2012 წელი და 2013 წლიდან დღემდე. რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ ბევრი პროგრამა, რომელიც 2008 წლის სექტემბრიდან ხორციელდებოდა, შეწყდა ან განსაზღვრული ვადის ამოწურვის შემდეგ აღარ გაგრძელდება. ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ბიუჯეტის სიცირეა, რის გამოც დევნილებთან მიმართებაში ბევრი სახელმწიფო სერვისი გაუქმდა. ქ.ნ თამარი აღნიშნავს, რომ უცხოეთში სწავლის ერთ-ერთი დამაბრკოლებელი ფაქტორია ბიომეტრული პასპორტის არქონა „სამინისტროს არ აქვს თანხები ამ მიმართულებით, ზოგჯერ უცხოეთის პასპორტებს ვაკეთებთ, ძალიან ხშირად კი მომწვევი მხარე უგვარებს დევნილებს ყველაფერს“. განსახლების სამმართველოს უფროსი ირაკლი უჯმაჯურიძის თქმით „ინფრასტრუქტურასტან მიმართებაში არაფერი იგეგმება, შემწეობის გაზრდაზეც არაფერი იგეგმება“. მიზეზი ამ მიმართულებით თანხების არ არსებობაა.

დევნილი მოსახლეობა სხვა შემთხვევებშიც ვერ სარგებლობს განსაკუთრებული შეღავათებით. მაგალითად, როგორც ბ.ნ ლევანი აღნიშნავს, სპეციალური საჭიროები მქონე დევნილ პირებს დახმარება ერთჯერადად აქვთ ისევე როგორც საქართველოს სხვა მოქალაქეებს. დევნილი მოსახლეობა იღებს დევნილის შემწეობას 45 ლარის ოდენობით, მაგრამ თუ საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობის და სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროდან იღებს სოციალურ დახმარებას, მაშინ ეს დახმარება უწყდება.

სოციალური გარემოს გაუმჯობესებისათვის საცხოვრებელ გარემოს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. განსახლების სამმართველოს უფროსი ინტერვიუში აღნიშნავს, რომ

ბიუჯეტში თანხების სიმცირის გამო ამ მიმართულებით მხოლოდ იმ დევნილებს ეხმარებიან „რომლებსაც დაბალი სოციალური ქულა აქვთ და ამავე დროს ჩვენი შეფასებით საჭიროებაც აქვთ, რომ დავეხმაროთ“.

- ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ სახელმწიფო პოლიტიკა ორ ეტაპად იყოფა: პირველი ეტაპია 2008 წლის სექტემბრიდან-2012 წლამდე, ხოლო მეორე 2013 წლიდან დღემდე.
- ბევრი პროგრამა, რომელსაც სახელმწიფო ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ ატარებდა შეჩერდა, რისი მიზეზით ბიუჯეტში თანხების არ არსებობაა.
- სამინისტროს წარმომადგენლები პროექტების შეწყვეტის მიზეზად საერთაშორისო გრანტების შემცირებას ასახელებენ, რადგან სახელმწიფო ბიუჯეტში ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ გამოყოფილი თანხა წინა წლებთან შედარებით მნიშვნელოვნად არ შემცირებულა.

დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე დღეს ზრუნავს, როგორც უშუალოდ იძულებით გადაადგილებულ პირთა სამინისტრო, ასევე სხვადასხვა სამთავრობო თუ არასამთავრობო ორგანიზაციები. ლევან სიგუა მნიშვნელოვნად მიიჩნევს ეროვნულ მცირე გრანტების პროგრამას, გარეოს სოფლის მეურნეობის მიმართულებით განხორციელებულ პროგრამას. ასევე თანადაფინანსების ფონდისა და სახელმწიფოს პროგრამა „აწარმოე საქართველოში“. „პროექტები თანადაფინანსებით ხორციელდება 80% ფონდი აფინანსებს, მიდის მუშაობა თუ პროექტში დევნილი ჩაერთვება 20%-ს სამინისტრო დააფინანსებს.“ რესპოდენტთა აზრით მნიშვნელოვანია ეროვნულ მცირე გრანტების პროგრამაც, რომელიც აფინანსებს მარტოხელა მშობლებს, სპეციალური საჭიროების მქონე პირებს, ისეთ ოჯახებს, სადაც ბებია და/ან ბაბუა ზრდის ობოლ შვილიშვილ(ებ)ს, ან იმ პირებს, რომლებიც 25 წლამდე ასაკის არიან და ზრუნავენ ობოლ ნათესავებზე.

საერთაშორისო ორგანიზაციების გრანტებიდან მნიშვნელოვანია მეურნეობის ან მცირე ბიზნესის განვითარების გრანტი, რომელიც გაიცემა ინდივიდუალურად ოჯახზე 2500

ლარის ოდენობით, ან ჯგუფზე სადაც მინიმუმ 3 ოჯახია თანხის მაქსიმალური რაოდენობა კი 5000 ლარია.

- დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური მდომარეობის გაუმჯობესებაზე მიმართულია ევროკავშირის და გაეროს საგრანტო პროგრამები.
- პროგრამების უმრავლესობა მიზნად ისახავს დევნილ მოსახლეობისათვის სასოფლო სამეურნეო სფეროში დახმარებას და მცირე მეწარმეობის განვითარებას.

წეროვანისა და კოდას დასახლებების რწმუნებულებთან სიღრმისეული ინტერვიუ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შეგროვების საშუალებას არ გვაძლევს, რადგან ორივე რესპონდენტმა აღნიშნა, რომ მათი ძირითადი საქმიანობაა დასახლებებში მცხოვრებთათვის დევნილის სტატუსტის დამადასტურებელი ცნობის გაცემა და განცხადებების მუნიციპალიტეტებში მიტანა. „მე მეტს ვინ მკითხავს, ცნობას გავცემ როცა ვინმეს ჭირდება და განცხადებას ვაწერინებ“ აღნიშნა ნუგზარ ყაულაშვილმა. „მთავრობა რასაც აკეთებს ჩვენი ხალხისთვის ის უნდა გავაცნო ყველას“. კვლევისათვის საინტერესო იყო თუ რა საკითხებზე მიმართავდნენ ძირითადად დევნილები მუნიციპალიტეტს: კობა კახნიაშვილის თქმით დევნილები უმეტესად შემდეგი მოთხოვნებით მიმართავენ „სოციალური დახმარება, ვაუჩერი, სტატუსის დამადასტურებელი ცნობის გაცემა და განცხადებების მუნიციპალიტეტებში მიტანა, შემწეობა, პოლისი.“

- კოდასა და წეროვანში ჩასახლებული დევნილების მუნიციპალიტეტების წარმომადგენლებთან ჩატარებული ინტერვიუზე დაყრდნობით შეიძლება დავასკვნათ, რომ მათ მცირე კომპეტენციები აქვთ, რაც უმეტესად დევნილის ცნობის გაცემით შემოიფარგლება.
- რწმუნებულები კანონით გასაზღვრული ფუნქციების გარდა, არ ცდილობენ დამატებით დაეხმარონ დევნილ მოსახლეობას.
- რწმუნებულებს მიაჩნიათ, რომ მათი საქმიანობა ხელს უწყობს დევნილებს გაუადვილონ ოფიციალურ პირებთან საქმის წარმოება.

ბ) ფოკუს ჯგუფი კოდაში

ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლის მიზნით მნიშვნელოვანი იყო შეგვესწავლა არა მხოლოდ ხელისუფლების განწყობები, ასევე მოსახლეობის დამოკიდებულებები, რომელიც ეხება მათ მდგომარეობას. ამ მიზნით ორივე დასახლებაში ჩავატარეთ ფოკუს ჯგუფი. ჯგუფური დისკუსია წარიმართა სადისკუსიო გეგმის საფუძველზე, რესპონდენტები ღიად აფიქსირებდნენ საკუთარ აზრს.

პირველი ფოკუს-ჯგუფი ჩატარდა კოდაში, რომელშიც 9 რესპონდენტი მონაწილეობდა. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 4 მამაკაცმა და 5 ქალმა.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეები შემოსავლის ძირითად წყაროდ ხელფასს და პენსიას ასახელებენ. მანანა 62 წლის - „ერთადერთი შემოსავალი შვილო ჩვენი პენსიაა, აბა მეტი რა გვაქვს“. დასაქმების ტიპის მიხედვით დასახლებაში ვხვდებით, როგორც კერძო ისე სახელმწიფო უწყებაში დასაქმებულებს. მათ შორის ერთ-ერთი მონაწილე ოთარი დასაქმებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის ერთეულში.

ნიშანდობლივია ის გარემოებაც, რომ ხშირად რესპონდენტები შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაცვის პოლიციას არ მიიჩნევენ სახელმწიფო უწყებად. მაგალითად, გულო 47 წლის აცხადებს: „ჩემი მეუღლე მუშაობს დაცვაში, საჯარო სამსახურში არ ვართ დასაქმებული“. როგორც გაირკვა რესპონდენტის მეუღლე არ მუშაობდა კერძო დაცვის კომპანიაში. რაც შეეხება კერძო სამსახურებში მომუშავეებს ისინი საზოგადოების მომსახურების სფეროში მუშაობენ.

რესპონდენტები იძულებით გადაადგილებულ პირთა დახმარებას შემოსავლად არ მიიჩნევენ. შემოსავლის ძირითად წყაროდ მხოლოდ პენსიას და ხელფასს ასახელებენ, მხოლოდ ერთმა რესპონდენტმა ოთარმა შეახსენა ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეებს, „45 ლარს ვიღებთ დევნილთა შემწეობისთვის“. რესპონდენტებმა აღნიშნული არ უარყვეს, თუმცა თანხის სიცმირიდან გამომდინარე მიიჩნევენ, რომ ეს აღნიშვნის ღირსი არ არის.

დასახლებაში თვითდასაქმებულთა რაოდენობა თითქმის მინიმალურია. რესპონდენტების გაანცხადებით მხოლოდ ერთი ადამიანია, რომელმაც რამოდენიმე თვის წინ გახსნა მაღაზია და მისი ბიზნესის წარმატებაზე საუბარი ჯერ ნაადრევია. ფოკუს ჯგუფის აზრით, მეწარმეობის/მცირე ბიზნესის დაწყება დაკავშირებულია საწყისი კაპიტალის ფლობასა და გამოცდილებაზე. მათი აზრით პიროვნებამ, რომელმაც დასახლებაში მაღაზია გახსნა კონფლიქტამდე ცხოვრობდა პატარა ლიახვში, რომელიც ახლოსაა გორთან და მეწარმეობის შესაძლებლობას იძლევა, ასევე კონფლიქტის პერიოდში დიდი ლიახვის მხარისგან გასხვაგვებით, საიდანაც ჩვენი რესპონდენტები არიან, პატარა ლიახვში მცხოვრებლებმა მოახერხეს გარკვეული მატერიალური ნივთების წამოღება, ამიტომ ისინი უკეთეს პირობებში აღმოჩნდნენ ვიდრე დანარჩენი იძულებით გადაადგილებული პირები.

- ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეთა ძირითადი შემოსავალი სახელმწიფო დახმარებებია, რომელსაც თანხის სიმცირიდან გამოდმინარე არ აღნიშნავენ.
- მცირე ბიზნესის დასაწყებად რესპონდენტების აზრით საჭიროა საწყისი კაპიტალი და სოციალური გარემო, რაც კოდას დევნილთა დასახლებაში არ არსებობს.

განვითარებული სოციალური გარემო, დევნილთა აზრით, მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს მათი საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესებას, თუმცა მიიჩნევენ, რომ ინფასტრუქტურა ნაწილობრივია გამართული. საცხოვრებელი ფართები, რომელიც მათ საკუთრებაში გადაეცათ, შესახლების მომენტში მხოლოდ გარეგნულად იყო მოწესრიგებული და ინფრასტრუქტურის მნიშვნელოვანი ნაწილი მალევე გამოვიდა მწყობრიდან, მათ შორის საკანალიზაციო სისტემა, რომლის ავარიული მდომარეობის გამო სხვადასხვა დაავადებების გავრცელების რისკია. რაც შეეხება ბუნებრივ აირს და ელექტრო ენერჯიას იგი უწყვეტ რეჟიმში მიეწოდება დასახლებას, თუმცა იმასაც აღნიშნავენ, რომ გადასახადს ჩვეულებრივ იხდიან და სახელმწიფოს მხრიდან არანაირი დახმარება არ აქვთ. თამრიკო 56 წლის: „დენი და გაზი კი გვაქვს, მაგრამ ჩვენც ჩვეულებრივი მოსახლეობასავით ვიხდით, არაფერი შეღავათი არ გვაქვს“. რაც შეეხება წყალს იგი გრაფიკითაა კოდის დასახლებაში დღეში 4-ჯერ 1,5 საათის განმავლობაში.

ოთარი 59 წლის გვიყვება, რომ ადგილობრივმა თვითმმართველობის ორგანომ უკვე მოახდინა წყლის მიწების პროექტირება და უახლოეს მომავალში პრობლემა გადაიჭრება, თუმცა რესპონდენტების უმრავლესობას დაპირების არ სჯერა. მანანა 62 წლის „ჯერ გააკეთონ მერე ვიტყვი“. მოწესრიგებულია დასახლებამდე მიმავალი გზა, უზრუნველყოფილია გარეგანათება, თუმცა ეს არ ეხება დასახლების შიდა საგზაო ინფრასტრუქტურას და რეკრეაციულ ზონას.

მძიმე სოციალური და ეკონომიკური პრობლემას რესპონდენტთა აზრით კიდევ უფრო ართულებს ის გარემოება, რომ საჯარო სკოლა დასახლებული პუნქტიდან 2 კილომეტრის მოშორებითაა. გიორგი 17 წლის აღნიშნავს, რომ პირადად მას უკვე პრობლემა არ ექმნება შორი მანძილის გამო, თუმცა დაბალკლასელებისათვის მანძილი პრობლემაა, ასევე სკოლისკენ მიმავალი გზა არ არის უსაფრთხო და უმჯობესი იქნება იმ მონაკვეთში, სადაც საავტომობილო გზა უნდა გადაკვეთონ სკოლაში წამსვლელებმა შუქნიშანი დამონტაჟდეს.

- რესპონდენტთა აზრით მოუწესრიგებელი ინფრასტრუქტურა გავლენას ახდენს მათ სოციალურ ყოფაზე.
- კოდას დევნილთა დასახლებაში რესპონდენტები მთავარ პრობლემად სასმელი წყლის გრაფიკით მიწოდებას ასახელებენ.
- ფოკუს-ჯგუფში მონაწილე წევრი, რომელიც სახელმწიფო დაწესებულებაში მუშაობს აღნიშნავს, რომ ხელისუფლებამ სასმელი წლის 24 საათიან რეჟიმში მოწოდების მიზნით ინფრასტრუქტურული ღონისძიების განხორციელება დაიწყო.
- ფოკუს-ჯგუფში მონაწილე დანარჩენი რესპონდენტები არ ფლობენ ინფორმაციას აღნიშნულ საკითხზე და არც სანდოდ უყურებენ მოწოდებულ ინფორმაციას.
- სოციალური პრობლემებიდან, რესპონდენტები საჯარო სკოლის დასახლებიდან მოშორებით არსებობას ასახელებენ.

რესპონდენტთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ დასახლებაში გადმოსვლის პირველ პერიოდში მათ ხელისუფლება ჰპირდებოდა ადგილზე სკოლის მშენებლობას, თუმცა საბოლოოდ აღნიშნული არ განხორციელდა და იძულებით გადაადგილებულ პირებს

განუმარტეს, რომ სკოლის დასახლებისაგან მოშორებით გადატანას ადგილობრივ მოსახლეობასთან ინტეგრირების მიზანი წარმოადგენდა.

დევნილთა აზრით, სასურველი იქნებოდა ადგილზე სკოლის არსებობა, რადგან მოცემულ შემთხვევაში გაჩნდებოდა დასაქმების წყარო ადგილზე.

ფოკუს-ჯგუფში მონაწილე თამრიკო 56 წლის და მანანა 62 წლის პედაგოგები იყვნენ ლიახვის ხეობაში, 2008 წლის კონფლიქტის შემდეგ მუხათის საჯარო სკოლაში გადაიყვანეს, რომელიც ახლა დასახლებას ემსახურება, თუმცა მალევე შემცირებაში მოყვნენ. როგორც დევნილი პედაგოგები საუბრობენ, რამოდენიმე მცდელობის მიუხედავად მათ ვერ მოახერხეს სკოლაში მასწავლებლად დაბრუნება და ამაში ადანაშაულებენ ერთის მხრივ იმ დისკრიმინაციულ დამოკიდებულებას, რომელიც არსებობს ადგილობრივ და იძულებით გადაადგილებულ პირთა შორის, ხოლო მეორეს მხრივ საუბრობენ იძულებით გადაადგილებული პირის „ელისოს“ გავლენაზე, რომელიც ლიახვის ხეობაში განათლების სფეროს ბიუროკრატი იყო და რომელიც დღეს მუხათის სკოლაში აგრძელებს მოღვაწეობას.

- საჯარო სკოლის დასახლებიდან მოშორებით არსებობას, ხელისუფლების წარმომადგენლები ადგილობრივი და დევნილი მოსახლეობის ინტეგრაციის შესაძლებლობით ხსნიან.
- რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ დევნილი პედაგოგები კოდაში არსებულ საჯარო სკოლაში ჯერ მიიღეს პედაგოგებად, შემდეგ კი უსამართლოდ გაათავისუფლეს, რამაც ინტეგრაციის პროცესი კიდევ უფრო გაართულა.

გარესამყაროსთან ურთიერთობა და ინფორმაციის მიღება რესპონდენტთა აზრით პრობლემას არ წარმოადგენს. დასახლებაში არსებობს, როგორც საკაბელო ტელევიზია, ასევე ინტერნეტიც, თუმცა მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობის გამო აღნიშნული რესურსებით ბევრი ვერ სარგებლობს, ხოლო ორივე რესურსით ძალიან ცოტა სარგებლობს. გიორგის (17 წლის) თქმით „უმეტესად ის ოჯახები, სადაც ახალგაზრდები ვართ გვაქვს ტელევიზიაც და ინტერნეტიც“. რესპონდენტთა განცხადებით მათ გადაადგილების პრობლემა არ აქვთ, ამ მხრივ სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა გამართულად მუშაობს, მაგრამ დანაწევრებით აღნიშნავენ, რომ მიკრო ავტობუსები,

რომლებიც მათ ემსახურებათ არაკომფორტულია და მათი სურვილი იყო ე.წ. „ყვითელი მიკროავტობუსები“ ყოფილიყო.

უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფომ უზუნველყო იძულებით გადაადგილებული პირებისათვის ნახევარი ჰექტარი მიწის გაცემა მეურნეობის მოწყობის მიზნით, რომელიც საკუთრებაშიც გადაეცა თითოეულ ოჯახს, მაგრამ რესპონდენტებისთვის პრობლემაა, რომ აღნიშნული მიწები დასახლებიდან 7 კმ -თაა . დავითი 39 წლის: „წყალი იქ არ არის რომ მოვრწყათ, გზა კიდევ დიდია“.

- რესპონდენტთა აზრით, მნიშვნელოვანია სახელმწიფომ ხელი შეუწყოს სოფლის მეურნეობის განვითარებაში.

ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეებმა აღნიშნეს, რომ 2012 წლამდე „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის დროს“, როცა ქვემო ქართლის გუბერნატორი იყო დავით კირკიტაძე მათ მეტი ყურადღება და მხარდაჭერა ჰქონდათ ხელისუფლებისგან. მარინა 34 წლის: „რაც ისინი წავიდნენ ყურადღება მოგვაკლდა“. რესპონდენტთა თქმით წინა მთავრობის პირობებში, რამდენჯერმე ხელისუფლებამ დაუმუშავა და დაუთესა (ხორბალი) მათ ნაკვეთები, თუმცა 2012 წლიდან აღნიშნული შეწყდა და მხოლოდ მიწის დამუშავებისთვის გადაეცემოდათ ვაუჩერები, რომელიც ისედაც საყოველთაო იყო და 2017 წლიდან გაუქმდა.

- რესპონდენტები მიიჩნევენ, რომ 2012 წლამდე მეტი ყურადღება ექცეოდათ სახელმწიფო ინსტიტუტებიდან და ქვემო ქართლის გუბერნატორიდან, ვიდრე „ქართული ოცნების“ ხელისუფლების მოსვლის შემდეგ“.
- რესპონდენტების აზრით, სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობის მიზნით 2013 წლიდან გაცემული ვაუჩერები და დასამუშავებელი ნაკვეთების ფართობი არაპირდაპირპოპორციულია, რის გამოც ვაუჩერების სისტემა არაეფექტურია.
- კოდას დასახლების დევნილები ვაუჩერების გამოყენებას, მათი სხვა (ადგილობრივ მაცხოვრებლებზე) პირებზე რეალიზაციით ახდენდნენ.

ფოკუს ჯგუფის შეხვედრაზე მოპოვებული მასალის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი დასკვნა:

- მოსახლეობა ნაკლებადაა ინფორმირებული სახელმწიფოს მიერ წარმოებულ სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამების შესახებ
- ნაკლები ინფორმაცია აქვთ სახელმწიფო ინსტიტუტების და მათი საქმიანობის შესახებ. სტუდენტთა დაფინანსებას, რომელიც უმაღლეს საგანმანათლებლო ერთეულებში სწავლობენ, მათი აზრით, „სანაკოვეის მთავრობა“ გასცემს და არა საქართველოს ხელისუფლება.
- მოსახლეობას ნაკლებად აქვს ინფორმაცია მათი უფლებების შესახებ, ჩაერთონ მათივე პრობლემების მოგვარების პროცესში, მოსახლეობას არ აქვს ინფორმაცია მათი უფლებების შესახებ, მიიღონ კვალიფიციური კონსულტაცია ბიზნესის დაწყებისა და მეურნეობის განვითარების მიმართულებით. მაგალითად სათემო განათლების ცენტრი, რომელიც ევროპელი დონორებისგან ფინანსდება მიმართულია ახალგაზრდების კულტურული, სპორტული და შემეცნებითი გაცვლითი პროგრამებისაკენ, როცა შესაძლებელია დაფინანსება წარმართოს მოსახლეობის გადამზადებაში, რომელიც ხელს შეუწყობს მათ ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას და სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. უნდა აღინიშნოს, რომ მოსახლეობას არ აქვს აღნიშნული მოთხოვნა და სათემო განათლების ცენტრს უმეტესად კულტურული ღონისძიებების განხორციელების ადგილად განიხილავენ.
- ფოკუს ჯგუფიდან გამოიკვეთა, რომ დევნილებისთვის პრობლემაა: სახელმწიფო არ დგამს რეალურ ნაბიჯებს მათი მშობლიურ მხარეში დაბრუნებისთვის და დანაზრით აღნიშნავენ, რომ უკანასკნელ წლებში ქვეყნის წინაშე იძულებით გადაადგილებული პირი და ტერიტორიები #1 პრიორიტეტი აღარ არის.
- ფოკუს ჯგუფის მონაწილეთა აზრით, სოციალურ პრობლემას კიდევ უფრო ამძაფრებს დემოგრაფიული ფაქტორი, მოსახლეობის უმრავლესობა 40 წელს ზემოთაა, ახალგაზრდები კი მძიმე ეკონომიკური პირობების გამო არ ქმნიან ოჯახებს, რადგან სახელმწიფოს მიერ მათთვის გადაცემული საცხოვრებელი ადგილები პატარაა, ხოლო ახალგაზრდებს არ აქვთ შესაძლებლობა დამოუკიდებლად იცხოვრონ ან ჰქონდეთ შესაბამისი ფართი ოჯახის ახალი წევრვისათვის.
- მოსახლეობას არ აქვს ინფორმაცია სახელმწიფოს და საკუთარი მოვალეობების შესახებ და ხშირ შემთხვევაში ყოფითი პრობლემების გადაუჭრელობას სახელმწიფოს მიაწერენ.

მაგალითად საცხოვრებელ ფართებში ორ სივრცეს შორის შიდა კარებით იზოლირება და ა.შ.

- მოსახლეობა ასევე რთულად აღიქვამს იმ საბანკო ვალდებულებებს, რომლებიც ჯერ კიდევ კონფლიქტის ზონაში ცხოვრების დროს ჰქონდათ ბაკნების წინაშე, მაგრამ 2008 წლის შემდეგ ეს ვალდებულებები ისევ ძალაში დარჩა.

გ) ფოკუს ჯგუფი წეროვანში

კოდას დასახლებაში ჩატარებული პირველი ფოკუს ჯგუფის შემდეგ გადაწყვეტიტეთ ანალოგიურის ჩატარება წეროვანში. იყო გარკვეული მსგავსება, თუმცა ჩვენ ძირითადად ყურადღებას იმ განსხვავებებზე გავამახვილებთ, რომელიც კოდას დევნილთა დასახლებასთან შედარებით წეროვანში დაგვხვდა. უნდა აღინიშნოს, რომ წეროვანის დასახლებაში ცხოვრობს როგორც ლიახვის ხეობიდან ისე ახალგორიდან იძულებით გადაადგილებული პირები, ეს გარემოება მნიშვნელოვნად აისახება დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. ჩვენი ნაშრომის მიზნიდან გამომდინარე ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეობა მხოლოდ ლიახვის ხეობიდან იძულებით გადაადგილებულმა პირებმა მიიღეს.

ფოკუს-ჯგუფში, რომელიც წეროვანში ჩატარდა 11 რესპონდენტი იღებდა მონაწილეობას: 7 კაცი და 4 ქალი.

საცხოვრებელი ადგილის მდგომარეობას რესპონდენტთა უმრავლესობა დამაკმაყოფილებლად მიიჩნევს. განსაკუთრებული კრიტიკა და ნიჰილიზმი საყოფაცხოვრებო პირობების მიმართ 60 წელზე უფროს რესპონდენტებს აქვთ კარლო 69 წლის „ თუ ამ ქოხსა სახლს ეძახით, მაშინ კი გვაქვს“. ციცი 43 წლის „კმაყოფილი ვარ პირობებით, ბევრი ჩვენ შევამატეთ, მაგრამ რაც დაგვხვდა საცხოვრებლად ისიც საკმარისი იყო“.

მოსახლეობის უმრავლესობა საყოფაცხოვრებო პირობებს საკუთარი ხარჯებით აუმჯობესებს და ეს პროცესი განსაკუთრებით გააქტიურდა მას შემდეგ, რაც სახელმწიფომ აღნიშნული ფართები საკუთრებაში დაუკანონა.

კოდას დასახლების მსგავსად, წეროვანშიც მიიჩნევენ, რომ ხელისუფლებამ მეტი ყურადღება უნდა გამოიჩინოს მათთან მიმართებაში. რესპონდენტთა უმრავლესობა, რომელთა ასაკი 40 წელს და ზემოთ მერყეობს, აქტიურად ადევნებს თვალს საინფორმაციო საშუალებებს და ინფორმაციის ანალიზის საფუძველზე ასკვნიან, რომ უახლოეს მომავალში მათი დაბრუნება ვერ მოხდება მშობლიურ მხარეში, რადგან არა მხოლოდ საერთაშორისო დონეზე, არამედ ქვეყანაში ხელისუფლებისა და მოსახლეობისთვის უპირველესი პრიორიტეტი აღარ არის იძულებით გადაადგილებული პირები და ოკუპირებული ტერიტორიები.

რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ ლიახვის ხეობისა და ახალგორის დევნილებს წეროვანში განსხვავებული ყურადღება ეთმობა, რაც ვიზუალურადაც შეიძლება შეამჩნიო. ზურა 48 წლის - ნუნუ 58 წლის: „ჩოჩელი მაგათი კაცია, როცა პარლამენტარი იყო ყველაფერი გაუკეთა, ახლა კიდე სულ ყველას ამუშავებს“. ყოფილი მაჟორიტარი და ბიზნესმენი ცეზარ ჩოჩელი, რომელიც წარმოშვებით ახალგორის რაიონიდანაა, მეტი ყურადღებას უთმობს დასახლების იმ ნაწილს, სადაც ახალგორიდან იძულებით ადგილმონაცვლე პირები ცხოვრობენ. ამ მხარეში შიდა საგზაო ინფრასტრუქტურა გამართულია, მოწესრიგებულია სკვერები, აშენებულია კომფორტული სკოლა, სადაც არა მხოლოდ იძულებით გადაადგილებული პირები სწავლობენ, არამედ მცხეთის მუნიციპალიტეტის სხვადასხვა სოფლებიდანაც მოდიან. აქვე შეხვდებით კეთილმოწყობილ საზოგადოების თავშეყრის ადგილებს, მაღაზიებს და ა.შ.(აქ დაავიწყდათ ფოკუს ჯგუფის მონაწილეებს, რომ ზემოაღნიშნულით თვითონაც სარგებლობენ). თენგო 67 წლის: „ადგილობრივი მაჟორიტარი ხუნდაძე მარტო არჩევნებზე მოვიდა და იმის შემდეგ არ მოსულა წეროვანში, მაშინ როცა ჩოჩელი თოთქმის ყოველ კვირა დადის დასახლების იმ ნაწილში, სადაც ახალგორელები ცხოვრობენ“

მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მოგვაწოდა სათემო განათლების ცენტრის წარმომადგენელმაც; წეროვანში იძულებით გადაადგილებული პირებისათვის არსებობს ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული Erasmus + -ის გაცვლითი პროგრამები, რომლითაც ბევრმა ახალგაზრდამ ისარგებლა. ციცო 43 წლის: „მათ (ხელისუფლების) საქმესაც ვაკეთებთ“. რადგან მისი პროექტების მიზანი იძულებით გადაადგილებულ პირთა

ინტეგრაციაა, ხელისუფლებასთან კი კოორდინირებული მუშაობა აქვს.სათემო გაერთიანებაში არსებობს ახალგაზრდული ცენტრი, გენდერის კლუბი, სოციალური საწარმოები, ხოლო უახლოესი პროექტი, რომელსაც ამუშავებენ რეგიონის ტურისტული პოტენციალის გაზრდას ემსახურება.წეროვანში ივანე მაჩაბელის სახლ-მუზეუმის დირექტორთან ინტერვიუს დროს კი მთავარ პრობლემად გამოვლინდა სხვადასხვა აქტივობების ნაკლებობა, ამიტომ გამოსავალს სტუდენტების მიერ მუზეუმთან ერთობლივი პროექტების განხორციელებაში ხედავს.

- რესპონდენტები საუბრობენ წეროვანში ლიახვის ხეობიდან და ახალგორიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიმართ განსხვავებულ სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებზე.
- რესპონდენტთა აზრით, ახალგორიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალ-ეკონომიკურ პირობებზე ბიზნესმენი ცეზარ ჩოჩელი ზრუნავს, მაშინ როცა მცხეთის მაჟორიტარი დიმიტრი ხუნდაძე მხოლოდ არჩევნების პერიოდში დაინტერესდა დევნილთა პირობებით.
- ახალგაზრდებს მიაჩნიათ, რომ მართალია ბევრი კულტურულ-შემეცნებითი და არაფორმალური ღონისძიება ეწყობა, თუმცა კარგი იქნება თუ სათემო გაერთიანება და მასში შექმნილი ახალგაზრდული ცენტრი უქმე დღეებშიც იმუშავებს.

2.3 კოდასა და წეროვანის დევნილთა დასახლების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა - შედარებითი ანალიზი.

ა) იდენტური პრობლემები:

- მოსახლეობას არ აქვს ინფორმაცია საკუთარი უფლებების და ვალდებულებების შესახებ.
- შუა ხნის და ზემოთ ასაკის მოსახლეობა მომავალს პესიმისტურად უყრებს, ვიდრე ახალგაზრდები.

- სახელმწიფო ორგანოებმა უნდა გააძლიერონ იძულებით გადაადგილებულ პირებთან კომუნიკაცია.
- სახელმწიფომ უნდა უზუნველყოს იმ ტიპის საქმიანობების წახალისება, რომელიც ხელს შეუწყობს მოსახლეობაში კერძო ინიციატივების განვითარებას.

ორივე დასახლებაში მცხოვრები დევნილები ნაკლებად არიან გათვითცნობიერებული საკუთარ უფლებებში, რაც რამდენიმე ფაქტორით შეიძლება იყოს გამოწვეული: წეროვანსა და კოდაში მოსახლეობის უმრავლესობა 50 წელს გადაცილებულია. საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკაში ადამიანის უფლებების შესახებ მსჯელობა აზრს მოკლებულია, 90-იანი წლებიდან მოყოლებული კი მათ უხდებოდათ ცხოვრება ომის პირობებში, სადაც ადამიანის უფლებების შელახვის არაერთი შემთხვევაა, ამიტომ ბუნებრივია წარსული გამოცდილება ზურგს არ უმაგრებს მოსახლეობას გააცნობიეროს რისი უფლება და შესაბამისად პასუხისმგებლობა აქვთ, რისი შედეგიცაა ხელისუფლების შტოების ერთმანეთში არევა, საყოფაცხოვრებო პრობლემის მთავრობის დონეზე გადაჭრის აუცილებლობის მოხონა და ა.შ. ძალიან დიდია დასახლებიდან ახალგაზრდების გადინება დედაქალაქისკენ, რაც ხელს უშლის სამოქალაქო აქტივიზმის განვითარებას დევნილთა დასახლებებში.

ინტეგრაციას ხელს უშლის დევნილთა პესიმიზი, რომელიც შუა ხნის ასაკის ადამიანებში უფრო არის გამოვლენილი, ეს ბუნებრივია იმ წარსულით, რომელიც ამ ასაკის ხალხმა გამოიარა და იმ გამოცდილებით, რომელიც წარსულიდან მიიღეს. ახალგაზრდების უმრავლესობა, რომელიც დამოუკიდებელ საქართველოში დაიბადა ოპტიმისტურად უყურებს მომავალს და პირველ რიგში ოპტიმიზმში გულისხმობს არა მშობლიურ მხარეში დაბრუნებას, არამედ მათ სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება სახელმწიფო სამსახურების კომუნიკაციის პრობლემა დევნილ მოსახლეობასთან. სრულიად ახალი სტრატეგიაა საჭირო დევნილთა წარმომადგენლებთან გამგეობებში, მათ შესაძლოა ჰქონდეთ ომბუდსმენის ფუნქცია, რომელიც უფრო სიღრმისეულად შეისწავლის დევნილთა საკითხებს და დააკავშირებს სახელმწიფოს და დევნილ მოსახლეობას ერთმანეთთან. ეფექტურ კომუნიკაციას

ართულებს დევნებთან მიმართებაში თანმიმდევრული პოლიტიკის არ არსებობა. საქართველოში ნებისმიერი საკითხი დამოკიდებულია პოლიტიკურ ნებასთან, რაც გამოკითხვებაც აჩვენა, რომ 2008 წლის შემდეგ 2-ჯერ შეიცვალა.

სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ისეთი ტიპის საქმიანობის წახალისებასთან, რომელიც დევნილთა სამიზნე ჯგუფზეა ორიენტირებული. სახელმწიფო უწყებების მიერ მოწოდებული, თუ ჩვენ მიერ მოპოვებული სტატისტიკური ინფორმაციით დასტურდება, რომ სახელმწიფოს არ აქვს ინფორმაცია დევნილი მოსახლეობის რამდენი პროცენტია შრომისუნარიანი (იხ. დანართი 2). ხოლო სხადასხვა პროექტებში ჩართული დევნილი მოსახლეობის რაოდენობა არ აღემატება 5-7%, რომელიც ძირეულად ვერ შეცვლის მათ სოციალ-ეკონომიკურ მდგომარეობას. სახელმწიფო ინსტიტუტებმა უნდა წახალისონ იმ სახის ეკონომიკური აქტივობა ან ინვესტირება, რომელიც მიმართულია დევნილებთან მიმართებაში, მოიძიონ ამ მიმართულებით ინვესტორები. კერძო ინიციატივის წახალისების ხელისშემშლელი ფაქტორია, როგორც წარსული გამოცდილების არ არსებობა, ასევე თანამედროვე რეალობაში მსგავსი ღონისძიებების რაოდენობისა და გამოყოფილი რესურსების სიმცირე.

ბ) განსხვავებული პრობლემები:

- კოდას დასახლებისგან განსხვავებით წყალი წეროვანში 24 საათიანია, თუმცა ისევე როგორც კოდაში მოსახლეობა უარყოფითად აღიქვამს მათ მიერ კომუნალური გადასახადების გადახდას და ამ მიმართულებით გარკვეულ შეღავათებს ითხოვენ.
- წეროვანში მოსახლეობა გარემოსგან მოყენებული ზიანის შესამცირებლად აუცილებელ ღონისძიებად მოითხოვს ქარსაცავი ზოლის გაშენებას და დახმარებას სახელმწიფოსგან ითხოვს.
- რესპონდენტთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ ბოლო წლებში (იგულისხმება 2012 წლის შემდეგ) სახელმწიფოს მხრიდან შეწყდა ან განახევრდა ბევრი სოციალური პროგრამა, რამაც კიდევ უფრო დაამძიმა სოციალური და ეკონომიკური პირობები.

- წეროვანში მცხოვრები იძულებით გადაადგილებული პირები კოდასთან შედარებით მეტნაკლებად ინფორმირებული არიან ადგილობრივი თვითმართველობის საქმიანობით, თუმცა პრობლემად ხალხთან ნაკლებ კომუნიკაციას მიიჩნევენ.
- კოდასგან განსხვავებით, წეროვანში ინფრასტრუქტურა მოწესრიგებულია, დასახლება აღჭურვილია გარე განათებით, აქვს რეკრეაციული ზონა; სკოლა, საბავშვო ბაღი, სუპერმარკეტები, სამედიცინო პუნქტი დასახლების ცენტრშია თავმოყრილი, რაც აადვილებს ადგილობრივი დევნილების ყოველდღიურ ყოფას.
- კოდასგან განსხვავებით წეროვანში რესპონდენტები კმაყოფილები არიან საჯარო სკოლის მდებარეობით და ინფრასტრუქტურით. ასევე წეროვანის ახალგაზრდები, კოდის ახალგაზრდებთან შედარებით, აქტიურად არიან ჩართულები სხვადასხვა არაფორმალურ აქტივობებში, რომელსაც ადგილობრივი სათემო განათლების ცენტრი ატარებს და მომავალს იმედით უყურებენ.

როგორც შედარებითმა ანალიზმა გვიჩვენა, წეროვანსა და კოდას დევნილთა დასახლებებს შორის, არსებობს რამდენიმე ყოფითი სახის, მნიშვნელოვანი განსხვავება, თუმცა ეს განსხვავებები იძულებით გადაადგილებულ პირთა ძირითად სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე გავლენას ვერ ახდენს.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა, რაზეც მეტყველებს წეროვანსა და კოდაში ჩატარებული კვლევის შედეგები. მიუხედავად იმისა, რომ ყოველ კონკრეტულ ოჯახს ინდივიდუალური და განსხვავებული პრობლემები შეიძლება ჰქონდეს, ნაშრომზე მუშაობის პროცესში გამოიკვეთა ძირითადი მიმართულებები, რომლებიც საჭიროებენ ეფექტურ რეაგირებას, რათა იძულებით გადაადგილებულ პირთა პრობლემები სწრაფად აღმოიფხვრას.

- პოზიტიურად შეიძლება შევაფასოთ სახელმწიფოს მიერ კანონმდებლობის მიღება, რომელმაც საბოლოოდ განსაზღვრა იძულებით გადაადგილებულ პირთა სამართლებრივი სტატუსი. კანონმდებლობამ ხელი შეუწყო დევნილის უფლებრივი მდომარეობის გაუმჯობესებას.
- დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე დადებითად აისახა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს მიერ განხორციელებული „სოფლად სახლის“ პროექტი, რომელმაც ხელი შეუწყო იძულებით გადაადგილებულ პირთა საზოგადოებაში ინტეგრაციის პროცესს. პროექტის ფარგლებში დევნილი მოსახლეობის მიერ საოჯახო მეურნეობის განვითარებამ უზრუნველყო მათი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება.
- პოზიტიურია, სახელმწიფოს ძალისხმევა უზრუნველყოს დევნილი მოსახლეობა სოციალური გარემოთი და მინიმალური საცხოვრებელი პირობებით, რაც დევნილებისათვის საცხოვრებელი ფართების საკუთრებაში გადაცემით და საარსებოდ აუცილებელი ინფრასტრუქტურის შექმნით გამოიხატა.

ნეგატიურად შეიძლება შეფასდეს ის, რომ 2017 წელი, წინა წლებთან შედარებით დევნილთა უფლებრივი მდგომარეობის მხრივ, მნიშვნელოვნად არ განსხვავდება.

უპირველესყოვლისა, ეს არის დევნილთა გრძელვადიანი განსახლების საკითხი, 52 886³² ოჯახი კვლავ საჭიროებს თავშესაფრით უზრუნველყოფას. საქართველოში დევნილ მოსახლეობას ეს პრობლემა იძულებით გადაადგილების დაწყების დღიდან აწუხებს. განსახლების საკითხს ებმის იმ დევნილთა კომპაქტური განსახლების ობიექტების მდგომარეობა, რომლებშიც დევნილებს უმძიმეს პირობებში უწევთ ცხოვრება. ასევე საცხოვრებელი ფართების საკუთრებაში გადაცემის პროცესი, რომელიც თავისთავად მისასალმებელი ინიციატივაა, თუმცა 2009 წლიდან დღემდე შეფერხებით და წელი ტემპით მიმდინარეობს.

მიუხედავად იმისა, რომ 2016 წელს სამინისტროს ერთ-ერთი პრიორიტეტი იყო ნგრევადი და სიცოცხლისათვის ან ჯანმრთელობისათვის მომეტებული საფრთხის შემცველ ყოფილ დევნილთა კომპაქტურად განსახლების ობიექტებში მცხოვრები ოჯახების განსახლება, ან შენობების რეაბილიტაცია, ეს პრობლემა კვლავ აქტუალურია 2017 წლისთვისაც. დანგრევის პირას მყოფი ობიექტების პრობლემის გადაჭრის გადავადებამ, შეიძლება უმძიმეს შედეგებამდე მიგვიყვანოს.

ჩვენი კვლევის საფუძველზე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დევნილთა დასახლებებში გაცილებით მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები არსებობს. წეროვანსა და კოდაში იძულებით გადაადგილებულ პირთა მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებს განსხვავებული ფაქტორები განაპირობებს:

- წეროვანის დასახლებაში ინფრასტრუქტურა გაცილებით უკეთეს მდგომარეობაშია, ვიდრე კოდას დასახლებაში, მიუხედავად იმისა, რომ კოდა ნახევრად ურბანული დასახლებაა, წეროვანი კი რურალური.
- წეროვანის დასახლებაში რეკრეციული ინფრასტრუქტურა უფრო განვითარებულია და კეთილმოწყობილი, ვიდრე კოდას დასახლებაში.
- ორივე დასახლება საერთაშორისო სატრანსპორტო კვანძებთან მდებარეობს, თუმცა ეკონომიკური პოტენციალის თვალსაზრისით წეროვანთან გამავალი საერთაშორისო მაგისტრალი გაცილებით პერსპექტიულია ამ დასახლების ეკონომიკური განვითარებისთვის, ვიდრე კოდას დასახლების.

³² სახალხო დამცველის 2017 წლის ანგარიში.

- ორივე დასახლება დედაქალაქიდან თითქმის თანაბარი მანძილითაა დაშორებული. კოდაც და წეროვანიც თბილისთან დაკავშირებულია რეგულარული სამარშუტო ტაქსებით, თუმცა წეროვანის დასახლებიდან საჭიროების შემთხვევაში დედაქალაქში მოხვედრა დღე-ღამის ნებისმიერ მონაკვეთში გაცილებით ადვილია .
- კოდას დასახლებაში მცხოვრებ დევნილებს სახელმწიფოსგან გადაეცათ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებისათვის განკუთვნილი მიწები, ხოლო წეროვანის მოსახლეობას არა, თუმცა ეს ნაკვეთები კოდაში მცხოვრები დევნილი მოსახლეობისათვის სიმორის და საირიგაციო სისტემის არქონის გამო გამოუსადეგარია.
- წეროვანის დასახლებაში სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულება და საჯარო სკოლა დასახლებაშივე მდებარეობს, რაც ხელს უწყობს დევნილი ახალგაზრდებისთვის სკოლამდელი და საშუალო განათლების ხელმისაწვდომობას, ხოლო კოდაში კოდაში ორივე დაწესებულება დიდი მანძილითაა დაშორებული დასახლებას, რის გამოც იძულებით გადაადგილებულ პირებს განათლების მიღების პროცესში სირთულეები ექმნებათ.
- წეროვანის სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებასა და საჯარო სკოლაში მუშაობას განაგრძობენ ცხინვალის რეგიონიდან იძულებით გადაადგილებული პედაგოგები, მაშინ როდესაც სოფელ კოდაში არსებულ ორივე დაწესებულებაში მასწავლებლები , ყოველგვარი ახსნა-განმარტებების გარეშე გაათავისუფლეს.
- კოდის დევნილთა დასახლება მდებარეობს სოფელ კოდაში, ხოლო წეროვანის დასახლება სპეციალურად დევნილი მოსახლეობისათვის შეიქმნა, რის გამოც ამ ორ დასახლებაში საზოგადოებაში ინტეგრაციის პროცესი განსხვავებულად მიმდინარეობს. კოდის დევნილ მოსახლეობას სოფლის ადგილობრივ მაცხოვრებლებთან ერთად უხდებათ საერთო პრობლემების მოგვარება, რაც ხელს უწყობს მათ სოციალურ ინტეგრაციას, მაშინ როცა, წეროვანის დევნილთა დასახლება ადგილობრივი მცხოვრებლებისგან იზოლირებულია საერთაშორისო მაგისტრალით, რაც ინტეგრაციის პროცესს ხელს უშლის.

ამრიგად, ნაშრომიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ სახელმწიფოს მიერ დევნილებთან მიმართებაში გატარებული პოლიტიკა ხელს უწყობს იძულებით გადაადგილებულ პირებთან დაკავშირებით არსებობისთვის აუცილებელ პირობების შექმნას, რაც არ არის საკმარისი იმისთვის, რომ დევნილმა მოქალაქემ საზოგადოების სრულფასოვან წევრად იგრძნოს თავი, ამიტომ სახელმწიფო პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს დევნილთა დასახლებებში არსებული განსხვავებული გამოწვევების მოგვარებისკენ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არასამთავრობო ორგანიზაცია „დეას“ მიერ და გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისრის თბილისის ბიუროს ხელშეწყობით 2013 წელს ჩატარებული კვლევა. „დევილდაკონფლიქტითდაზარალებულქალთადაგოგონათასაჭიროებებიდაპროორიტეტები.“ -იხ. ქართული ვერსია
2. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის №1866 რეზოლუცია
<http://eng.expertclub.ge>
3. თარხან.მოურავი გ. (2009) იძულებით გადაადგილებულ პირთა საცხოვრებელი პირობების განსაზღვრა საქართველოში: ფაქტები და პოლიტიკა. დოკუმენტი მომზადდა ევრო გაერთიანების ფინანსური მხადაჭერით.
4. რეაგირება იძულებით გადაადგილებულებზე: ეროვნული პასუხისმგებლობის ჩარჩო. (2005). ბრუკინგის ინსტიტუტი. ბერნის უნივერსიტეტი. მთარგმნ. ნანა ჯაფარიძე- ჭყოიძე
5. საქართველოს პრეზიდენტის 2013 წლის 31 მაისის №367 ბრძანებულება.
6. საკანონმდებლო მაცნე. 06.02.2014წ. საქართველოს კანონი ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა – დევნილთა შესახებ. იხ წყარო <https://matsne.gov.ge>
7. საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშები იძულებით გადაადგილებულ პირთა შესახებ. იხ. წყარო <http://www.ombudsman.ge>
8. საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს ანგარიშები <http://mra.gov.ge>
9. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 11 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე-„მოქალაქე ტრისტან მამაგულაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.
10. საქართველოს მთავრობის, 2015 წლის 4 თებერვლის განკარგულება №127, „ იძულებით გადაადგილებულ პირთა-დევნილთა მიმართ 2015-2016 წლებში

სახელმწიფო სტრატეგიის განხორციელების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“

11. საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა მინისტრის 2013 წლის 9 აგვისტოს ბრძანება №320.
12. საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრო. 2015 წლის, პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა კვლევის ანგარიში (TracerStudy). <http://www.mes.gov.ge/>
13. Unated Nation - UNHCR Global Report 2009. <http://www.unhcr.org>

დანართი

დანართი #1

2008 წლის აგვისტოს ომიდან დღემდე დევნილთა რაოდენობა. სტატისტიკური მონაცემები

	დევნილთა რაოდენობა	შემწეობა	სოციალურად დაუცველი	0-18	18+	ქალი	კაცი
სამაჩაბლო	26536	22142	3482	7176	19360	13372	13164
აფხაზეთი	249140	198246	25428	70342	178798	133627	115513

წყარო: საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს სტატისტიკა

დანართი # 2

წეროვანისა და ქურთის დევნილთა დასახლებების სტატისტიკური მონაცემები.

ქურთის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის მონაცემთა
ბაზა ჩასახლებების მიხედვით

№	ჩასახლებების დასახელება	ოჯახის რაოდენობა	2017წ.
1	თბილისი დასაკმაყოფილებელი	161	
2	გორი დასაკმაყოფილებელი	47	
3	თბილისი	469	
4	გორი	284	
5	წეროვანი	490	
6	გორი ბაღი # 18	6	
7	გორი ბაღი # 7	16	
8	გორი ბაღი # 2	2	
9	გორი ბაღი # 3	8	
10	კარალეთი	334	
11	ბაზალეთი	72	
12	ბერბუკი	62	
13	გარდაბანი	64	
14	ვერხვები	165	
15	თელავი	10	
16	თელიანი	14	

17	კოდა	146
18	ლაგოდები	15
19	მეტეხი	7
20	საგარეჯო	25
21	საგურამო პროფი	27
22	საგურამო ინტერნატი	13
23	საქაშეთი	32
24	სკრა	54
25	ფრეზეთი	7
26	შავშვები	52
27	შაუმიანი	77
28	წილკანი	18
29	წინამძღვრიაანთ კარი	19
30	ხურვალეთი	21
31	ნარკოლოგიური	28
32	მუსიკალური	24
33	კვერნაკი	6
34	სულ:	2775

წყარო: ქუთაისის მუნიციპალიტეტის გამგეობა

დანართი # 3

სადისკუსიო გეგმა

კოდასა და წეროვანში ფოკუს-ჯგუფის, საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტროს წარმომადგენლებთან და კოდასა და წეროვანის წარმომადგენლებთან ჩატარებული სიღრმისეული ინტერვიუს სადისკუსიო გეგმა.

შეკითხვები გაერთიანებულია 3 კატეგორიაში, რომელიც მოიცავს დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის აღწერას.

მატერიალური მდგომარეობა:

1. რა ტიპის საქმიანობა წარმოადგენს შემოსავლის ძირითადი წყაროს?
2. რამდენი წევრია დასაქმებულთა ოჯახში და რა ტიპის სამსახურებში? (კითხვა განკუთვნილია ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეებისთვის)
3. რამდენია დასაქმებულთა საშუალო შემოსავალი ?

4. არსებობს თუ არა მონაცემები თვითდასაქმებულთა რაოდენობის შესახებ?
(კითხვა განკუთვნილია სამინისტროს და მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლებთან)
5. მე-4 კითხვაზე დადებითი პასუხის შემთხვევაში რამდენია თვითდასაქმებულთა საშუალო შემოსავალი?

ყოფილი პირობები:

1. თქვენი აზრით რამდენად კეთილმოწყობილია საცხოვრებელი კოტეჯები?
2. თქვენი აზრით რამდენად ვარგისია კოტეჯი საცხოვრებლად, არის თუ არა გამძლე?
3. რა განრიგით მიეწოდება დევნილებს სიცოცხლისთვის აუცილებელი ბუნებრივი რესურსები? (წყალი, ელექტროენერგია, ბუნებრივი აირი)
4. არსებობს თუ არა დასახლებაში რეკრეაციული სივრცეები და სკვერი?
5. მოწესრიგებულია თუ არა დასახლებებში ძირითადი ინფრასტრუქტურა და გარე განათება?
6. როგორია სანიტარული მდგომარეობა დასახლებაში?
7. არსებობს თუ არა საბავშვო ბაღი უშუალოდ დევნილთა დასახლებებში?
8. დევნილთა დასახლებებში არსებობს თუ არა სტიქიური მოვლენებისგან თავდაცვითი საშუალებები? (სადრენაჟო სისტემა; ქარსაცავი)
9. რა პირობებში უხდებათ არასრულწლოვნებს საშუალო განათლების მიღება?
(სკოლის სიახლოვე დასახლებასთან)

გარე სამყაროსთან ურთიერთობა:

1. ემსახურებათ თუ არა დევნილთა დასახლებას რეგულარული საზოგადოებრივი ტრანსპორტი?
2. რა სახის და რა ინტენსივობით ემსახურება ტრანსპორტი?
3. არსებობს თუ არა მგზავრებისთვის განკუთვნილი გაჩერება დასახლებაში?
(რამდენად არის კეთილმოწყობილი)

4. როგორ მდგომარეობაშია ტრანსპორტისთვის განკუთვნილი სავალი გზები?
5. უზრუნველყოფილია თუ თუ არა დევნილთა დასახლება ინტერნეტით და საკაბელო ტელევიზიით?

დანართი #4

საავტომობილო მაგისტრალები, რომლებიც კოდასა და წეროვანის დასახლებებთან გვხვდება.

საერთაშორისო მნიშვნელობის საგზაო ქსელიდან განსაკუთრებით მაღალი ინტენსივობით გამოირჩევა E-60 (ფოთი-თბილისი-წითელი ხიდი) და E-70 (ფოთი-ბათუმი-სარფი) სატრანზიტო მაგისტრალებზე. ეს ორი გზა ერთმანეთს საპორტო ქალაქ ფოთთან უკავშირდება და მთლიანად, 450 კილომეტრიან, მთავარ სატრანზიტო ავტომაგისტრალს წარმოადგენს.

E 60- საერთაშორისო მაგისტრალი

E 117 საერთაშორისო მაგისტრალი

საქართველოში გამავალი საერთაშორისო მაგისტრალები

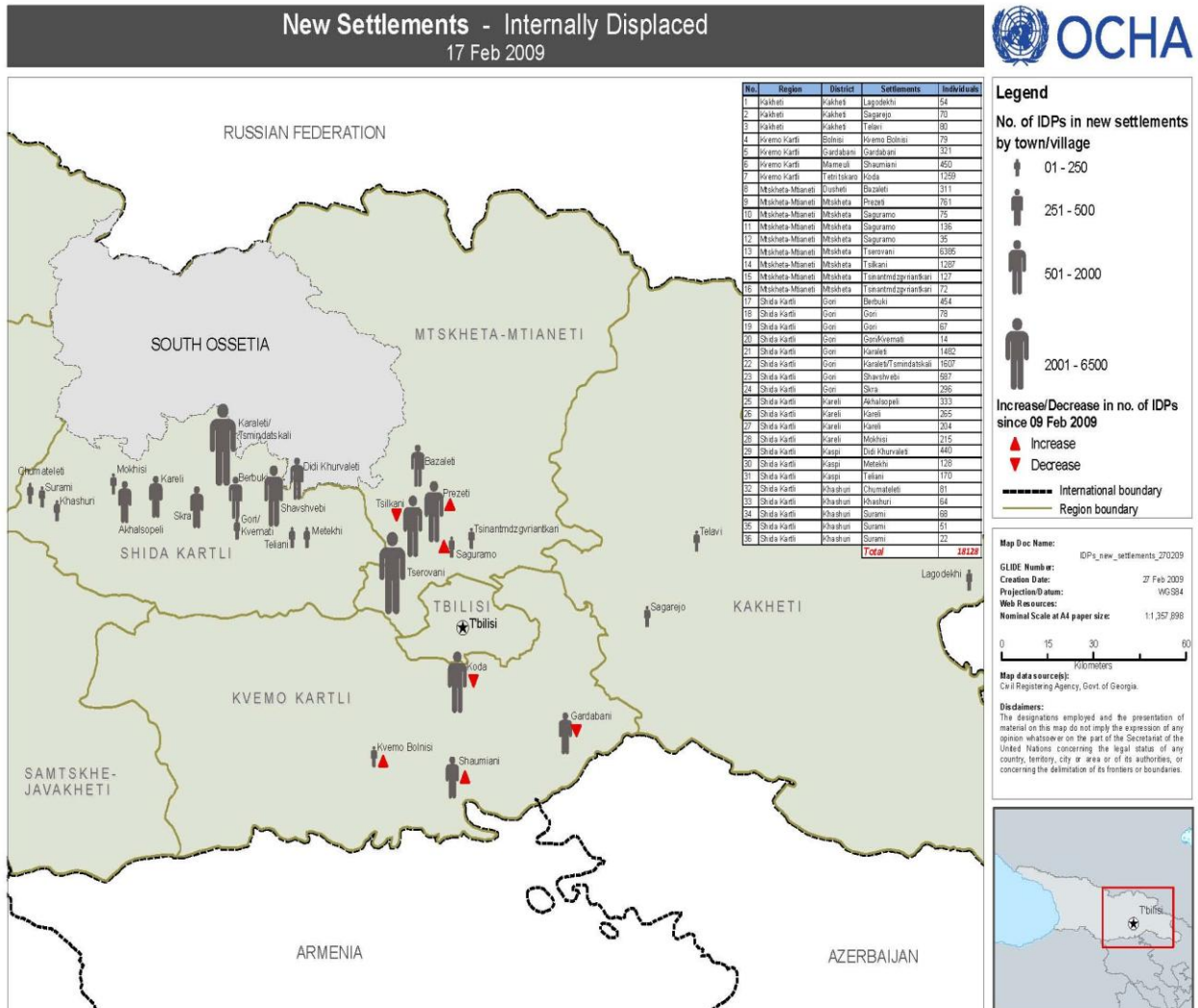

წყარო: საქართველოს რეგიონული განვითარების და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს საგზაო დეპარტამენტი

დანართი # 5

იძულებით გადაადგილებულ პირთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა.

ფოტოები

დევნილთა დასახლებები 2008 წლის ომის შემდეგ

რუკაზე დატანილია შემდეგი დასახლებები:

- შიდა ქართლი: სურამი, ხაშური, ახალსოფელი, მოხისი, სკრა, კარალეთი, წმინდაწყალი, ბერბუთი, გორი, კვერნათი, თელიანი, მეტეხი, შავშები
- მცხეთა-მთიანეთი: წეროვანი, წილკანი, საგურამო, წინამძღვრიანთკარი, ფრეზეთი, ბაზალეთი.
- ქვემო ქართლი: კოდა, გარდაბანი, შაუმიანი, ქვემო ბოლნისი
- კახეთი: საგარეჯო, თელავი.

1. წეროვანის დევნილთა დასახლება

2. დევნილთა დასახლებები გორის მუნიციპალიტეტი

3. გორის კარვების ქალაქი 2008 წლის სექტემბერი
<http://www.civil.ge/geo/category.php?id=87&gallery=33&phot>

წყარო: სურათები აღებულია ნაშრომიდან -თარხან.მოურავი გ. (2009) იძულებით გადაადგილებულ პირთა საცხოვრებელი პირობების განსაზრვრა საქართველოში: ფაქტები და პოლიტიკა. დოკუმენტი მომზადდა ევრო გაერთიანების ფინანსური მხადაჭერით. გვ.22

4. დევნილი ოჯახი გორის დასახლებაში

წყარო: სურათი აღებულია ნაშრომიდან UNHCR Global Report 2009. Georgia. Pp 264

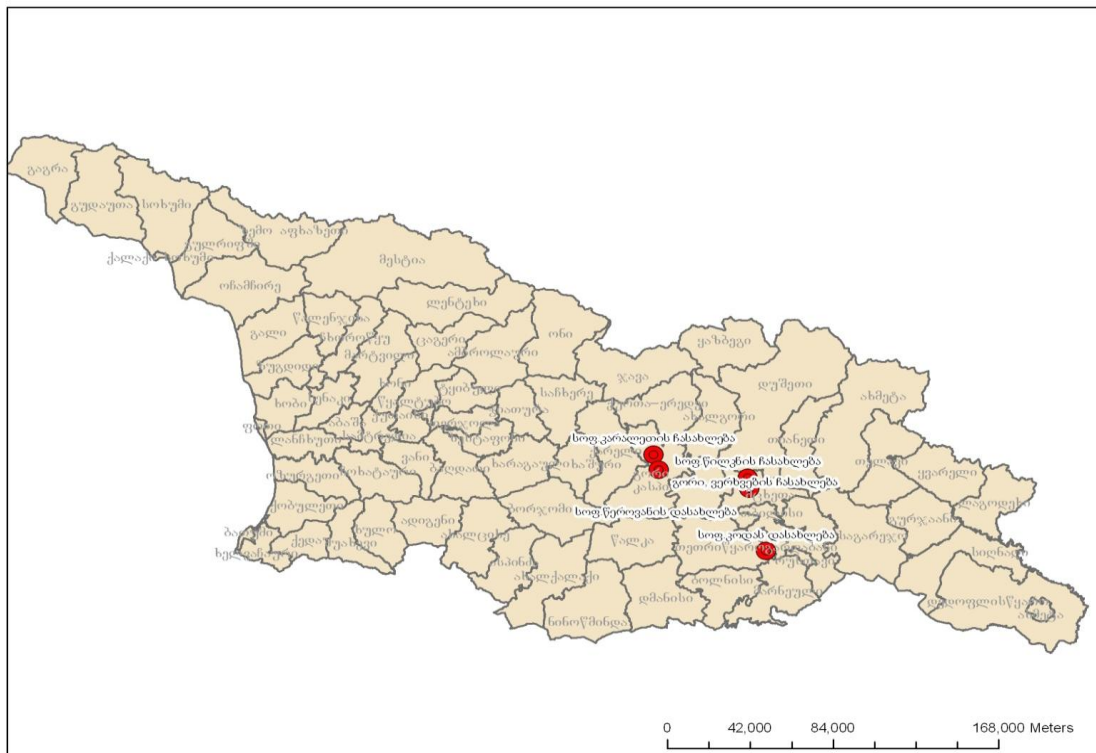
5. კოდას დევნილთა დასახლება

წყარო: ფოტო აღებულია ქრისტინა მარაბიანის სტატიიდან - ახალი დასახლება და "იქური" ცხოვრების წერილმანები. http://samtskhe-javakheti.blogspot.com/2010/12/blog-post_3792.html

დანართი #6

დევნილთა (რაოდენობით) დიდი დასახლებები საქართველოში

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Giorgi Gabrielidze

Socio-Economic Conditions of IDP Population (Case of Tserovani and Koda)

Human Geography

Thesis submitted to the faculty of the Human Geography in partial fulfillment of the requirements for the degree of master of science

Supervisor: Giorgi Gogsadze

Professor

Tbilisi, 2017